

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА
ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА
ЕКОНОМІКИ

Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

*«Удосконалення вітчизняної системи соціального захисту
населення»*

Виконала: студентка магістратури
за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування
Тищук Оксана Василівна

Керівник: доктор наук з державного
управління,
кандидат економічних наук, доцент
Матвейчук Л.О.

Рецензент:

Хмельницький – 2023 рік

АНОТАЦІЯ

Тищук О.В. Удосконалення вітчизняної системи соціального захисту населення». – Рукопис.

Кваліфікаційна наукова праця здобувача вищої освіти ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2023.

Магістерська робота присвячена актуальній темі удосконалення системи соціального захисту населення в Україні. У роботі проведено всебічний аналіз існуючої системи соціального захисту, виявлено її ключові недоліки та запропоновано шляхи їх усунення. Основна увага зосереджена на визначенні ефективних механізмів підвищення якості соціальних послуг та розширення доступу до них для різних категорій населення, особливо для вразливих сегментів. У роботі розглянуто сутність соціального захисту як системи, що включає комплекс заходів, спрямованих на підтримку громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах. Проаналізовано міжнародний досвід соціального захисту, що дозволило виявити найбільш ефективні практики. Особливу увагу приділено організаційно-правовим засадам державного управління у галузі соціального захисту, що включає аналіз нормативно-правової бази та механізмів її реалізації. Важливою частиною дослідження є визначення ключових індикаторів системи соціального захисту в Україні, що дало можливість оцінити її ефективність та виявити основні напрями для її удосконалення. Проведено оцінку системи надання соціальних послуг за регіонами України, що виявило значні регіональні відмінності у доступності та якості соціального обслуговування. На основі проведеного аналізу сформульовано перспективні напрями політики соціального захисту населення. Зокрема, запропоновано розробку концепції реформування системи соціальних послуг, що передбачає децентралізацію та територіальне наближення постачальників послуг до отримувачів, розширення мережі денних стаціонарів, розвиток служб соціальної підтримки сімей, впровадження системи соціального контракування, розробку державних стандартів соціальних послуг та створення

єдиного міжвідомчого органу для координації роботи у цій сфері.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна політика, форми, міжнародний досвід, індикатори, моделі, перспективні напрямки, стратегія.

SUMMARY

Tyshchuk Oksana. Improvement of the national system of social protection of the population". - Manuscript.

Qualifying research paper for a higher education master's degree student in the specialty 281 Public management and administration. – Khmelnytskyi Leonid Yuzkov University of Management and Law, Khmelnytskyi, 2023.

The strategy for strengthening social protection for vulnerable population segments in Ukraine focuses on precise need assessment and effective service delivery. Key aspects include developing tools for need evaluation and criteria for identifying individuals requiring assistance. The proposed system aims to enhance targeted and efficient social services, improving life quality and reducing social inequality. Addressing funding challenges involves comprehensive reforms in healthcare, pension systems, and social benefits, emphasizing individualized approaches based on income assessment. In the context of military conflict, the strategy includes comprehensive psychological support, social adaptation programs, material support, and development of social housing networks. Overall, the strategy aims to create an effective, flexible, and adaptive social protection system responsive to the real needs of vulnerable groups.

Keywords: social protection, social security, social policy, forms, international experience, indicators, models, prospective directions, strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	8
1.1 Сутність соціального захисту та його місце в соціальній політиці держави	8
1.2 Система соціального захисту населення: мета, завдання, принципи, структура, форми	12
1.3. Міжнародний досвід соціального захисту населення	17
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	27
2.1. Організаційно-правові засади державного управління у галузі соціального захисту населення	27
2.2 Аналіз ключових індикаторів системи соціального захисту громадян в Україні	33
2.3 Комплексна оцінка надання соціальних послуг за регіонами України.....	40
РОЗДІЛ 3	
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ.....	50
3.1 Перспективні напрями політики соціального захисту населення	50
3.2 Планування стратегії зміцнення соціального рівня захисту для вразливих сегментів населення	54
ВИСНОВОК.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

У сучасному світі соціальний захист населення є однією з ключових функцій держави, що відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку суспільства. В Україні, як і в багатьох інших країнах, система соціального захисту потребує постійного аналізу та удосконалення, щоб відповідати змінним потребам населення та умовам економіки.

Актуальність дослідження полягає у необхідності комплексного аналізу та адаптації вітчизняної системи соціального захисту до сучасних соціально-економічних викликів, які характеризуються динамічними змінами в демографічній структурі, економічній нестабільності, а також зростанні рівня бідності та безробіття серед населення. В умовах глобалізації та інтеграції України у світовий економічний простір, важливим стає вивчення та адаптація передових міжнародних практик у сфері соціального захисту, з урахуванням специфіки національного контексту.

Сучасні тенденції, такі як старіння населення, міграційні процеси, зміни на ринку праці, впливають на формування нових вимог до системи соціального захисту. Це вимагає розробки нових підходів та стратегій, здатних забезпечити ефективну підтримку різних категорій населення, зокрема вразливих груп, таких як літні люди, безробітні, малозабезпечені сім'ї, особи з інвалідністю.

Крім того, існує потреба в оцінці ефективності існуючих механізмів соціального захисту в Україні, виявленні їх недоліків та розробці оптимізаційних заходів. Це передбачає аналіз фінансової стійкості системи, її здатності реагувати на економічні кризи, а також оцінку соціальної справедливості та доступності соціальних послуг для всіх категорій населення.

Дослідження спрямоване на розробку рекомендацій, які б сприяли підвищенню ефективності системи соціального захисту, забезпечуючи її гнучкість, адаптивність та орієнтованість на потреби сучасного українського суспільства.

Рівень висвітлення досліджуваної проблеми. Значний внесок у розробку сучасної теорії державного управління у галузі соціального захисту населення зробили такі відомі українські вчені як: В. Скуратівський [40], І. Кичко [15], Н. Болотіна [3], Г.О. Яковлєва [57] та інші. Їхні дослідження охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з правовими, організаційними та методологічними аспектами соціального захисту, вносячи цінний внесок у розвиток цієї галузі. Проте на окрему увагу заслуговують питання організації моніторингу та контролю в системі соціального захисту, які потребують поглибленого вивчення та аналізу. Ця тема залишається недостатньо дослідженою, а її значення у контексті ефективності та прозорості системи соціального захисту є важливим напрямком для нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у аналізі існуючої системи соціального захисту в Україні, виявленні її недоліків та розробці пропозицій щодо її удосконалення.

Для досягнення мети дослідження виконувались наступні завдання:

- 1) визначити сутність соціального захисту та системи соціального захисту;
- 2) проаналізувати міжнародний досвід соціального захисту населення;
- 3) виявити організаційно-правові засади державного управління у галузі соціального захисту населення;
- 4) визначити ключові індикатори системи соціального захисту громадян в Україні;
- 5) оцінити систему надання соціальних послуг за регіонами України;
- 6) виявити перспективні напрями політики соціального захисту населення;
- 7) сформулювати план стратегії зміцнення соціального рівня захисту для вразливих сегментів населення.

Об'єкт дослідження – процеси розвитку вітчизняної система соціального захисту населення в Україні.

Предмет дослідження – система соціального захисту населення в Україні.

Практичне значення дослідження пропонує рекомендації щодо вдосконалення системи соціального захисту в Україні. Розроблені пропозиції та рекомендації можуть бути використані як основа для реформування існуючих механізмів соціального захисту. Це включає покращення системи соціальних виплат та послуг, а також впровадження інноваційних підходів до соціальної підтримки різних категорій населення. Особлива увага приділяється вразливим групам, забезпечуючи їх ефективний захист та адаптацію.

Методи дослідження включають: аналіз та синтез – використаний для розгляду окремих елементів системи соціального захисту, їх функцій та взаємодії; системний підхід – аналіз системи соціального захисту як єдиного комплексу, що включає різні компоненти та процеси; структурно-функціональний аналіз – виявлення організаційної структури системи соціального захисту та її функціональних аспектів; статистичний аналіз – обробка та інтерпретації кількісних даних з сайту державної служби статистики; нормативно-правовий аналіз – визначення законодавчої бази, що регулює систему соціального захисту; логічний аналіз – формування рекомендацій на основі зібраних даних та проведеного аналізу.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, що містить 59 найменувань на 6 сторінках. Повний обсяг роботи складає 70 сторінок, основний текст розміщено на 64 сторінках. Робота містить 12 таблиць і 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

1.1 Сутність соціального захисту та його місце в соціальній політиці держави

Соціальний захист є однією з ключових складових соціальної політики держави, відіграючи вирішальну роль у забезпеченні стабільності та розвитку суспільства. Він охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на підтримку громадян у різних життєвих обставинах, включаючи охорону праці, здоров'я, соціальне забезпечення та захист навколишнього середовища. Важливість соціального захисту полягає не лише у забезпеченні мінімальних стандартів життя, але й у підвищенні якості життя та створенні умов для розвитку особистості.

При аналізі концепції соціального захисту важливо враховувати положення, закріплені в Конституції України, відповідні норми національного законодавства, а також міжнародно-правові стандарти.

Існує поширена думка, що поява терміну та концепції «соціальний захист» відбулася у зв'язку з ухваленням в США закону про соціальний захист (Social Security Act) у 1935 році. Цей закон, створений за ініціативи президента США Франкліна Рузвельта, був охарактеризований ним як «наріжний камінь у структурі, яка зараз зводиться, але не є остаточною». Проте, існують інші погляди на походження цього поняття [59]. Зокрема, Гай Перрін вказує, що хоча термін був вперше використаний у Сполучених Штатах, повноцінне втілення ідеї системи соціального захисту відбулося у законодавстві Нової Зеландії у 1938 році [58].

Дослідник В. Лаврухін визначає соціальний захист як «певний механізм, який забезпечує досягнення мінімального життєвого рівня громадян через систему заходів та відповідних інституцій» [21, с. 67]. Ці заходи та інституції спрямовані на забезпечення достойного життя людини, підвищення рівня

задоволення її соціальних потреб, якості життя та розширення перспектив. З іншого боку, А. Гриненко розглядає це поняття, як «систему відносин, яка дозволяє особам, що перебувають під її опікою, підтримувати своє становище у суспільстві» [1]. Він акцентує на охоронній функції соціального захисту, як політичного чи соціального союзу.

В Конституції України ст. 46 закріплене поняття «соціальний захист», яке охоплює право громадян на отримання підтримки у випадках повної, часткової або тимчасової непрацездатності, втрати годувальника, безробіття через причини, що не залежать від них, старості та інших ситуацій, визначених законодавством [17]. Реалізація цього права забезпечується через систему загальнообов'язкового державного соціального страхування, яке фінансується за рахунок страхових внесків від громадян, підприємств, установ, організацій, а також з бюджетних та інших джерел соціального фінансування. Також передбачено створення мережі установ державного, комунального та приватного типу для опіки над особами, що не можуть працювати.

В. Скуратівський та О. Палій визначають соціальний захист, як «комплекс організаційних, правових та економічних ініціатив, які мають на меті захистити добробут кожного індивіда в суспільстві, враховуючи специфіку економічного контексту» [40].

В свою чергу Н. Болотіна акцентує на діяльності держави, спрямованій на формування та розвиток особистості, виявлення та нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, та створення умов для самовизначення та самореалізації [3]. У вузькому розумінні, соціальний захист включає сукупність економічних і правових гарантій, які забезпечують дотримання ключових соціальних прав громадян [34]. Таким чином, соціальний захист можна визначити як специфічний механізм, завдяки якому забезпечується базовий рівень життя громадян. Це комплекс заходів та відповідних організацій, метою яких є забезпечення достойного існування людини, підвищення ступеня задоволення її соціальних потреб, поліпшення якості життя та розширення можливостей для майбутнього [6].

Відрізняючись від соціального забезпечення, соціальний захист включає в себе гарантії, пов'язані з охороною праці, здоров'я, стану навколишнього природного середовища, умов оплати праці та інших важливих аспектів, необхідних для забезпечення належних умов життя людини та ефективного функціонування держави. Соціальне забезпечення, яке є більш вузьким поняттям порівняно з соціальним захистом, охоплює систему виплат пенсій, надання соціальної допомоги та забезпечення соціального догляду [51]. Можна зазначити, що соціальний захист є більш широким і декларативним поняттям, яке асоціюється зі стратегією соціальної політики держави.

На сьогоднішній день не існує універсального визначення поняття соціальної політики. Це поняття, яке має багатозначний характер, асоціюється з діями уряду, метою яких є покращення добробуту громадян. До сфери соціальної політики можна віднести також заходи, які входять у сферу економічної політики та спрямовані на регулювання економічної системи.

Соціальна політика, як важливий аспект соціальної держави, може бути розглянута у двох контекстах – вузькому та широкому. У вузькому сенсі, соціальна політика означає цілеспрямовані зусилля різних суб'єктів, спрямовані на забезпечення соціального захисту громадян та створення безпечного соціального оточення. Це включає діяльність учасників соціально-політичного процесу, націлену на забезпечення соціальної безпеки окремих осіб та суспільства в цілому.

У широкому розумінні, соціальна політика представляє собою комплексну систему дій суб'єктів, які виникають у суспільстві на певному етапі його розвитку [6]. Ця система базується на визначених принципах і нормах, маючи за мету забезпечення гармонійної роботи та прогресу соціальних відносин.

Соціальний захист є фундаментальним компонентом соціальної політики будь-якої сучасної держави. Він включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення мінімального життєвого рівня громадян, охорону праці, здоров'я, навколишнього середовища, а також гарантування належної оплати праці [50]. Це поняття виходить за рамки вузького визначення

соціального забезпечення, яке зосереджується на пенсіях, соціальній допомозі та догляді, і охоплює більш широку стратегію соціальної держави.

Соціальна політика виступає як ключовий інструмент державного управління в контексті ринкової економіки, зосереджуючись на розподілі та перерозподілі суспільних ресурсів. У рамках ринкових механізмів держава виконує важливу роль у перерозподілі доходів, отриманих від економічної активності, з метою підтримки соціально незахищених верств населення та зменшення розриву в доходах між різними групами суспільства [1]. Що включає забезпечення соціального захисту тих, хто через різні обставини не може самостійно забезпечити собі належний рівень життя.

Соціальна політика держави також розглядається як набір заходів, спрямованих на гармонізацію інтересів різних соціальних груп у процесі виробництва та розподілу благ. Вона не тільки займається перерозподілом матеріальних та культурних ресурсів, але й регулює відносини між працівниками під час їх створення. Існує взаємозв'язок між економічним розвитком та соціальним прогресом у суспільстві, де ефективність соціальної політики безпосередньо залежить від стану національної економіки. Таким чином, соціальна та економічна політика формують основу внутрішньої політики держави.

Сучасна соціальна політика держави має бути орієнтована не лише на підтримку існуючих соціальних гарантій, але й на реалізацію довготривалих програм, спрямованих на глибоку трансформацію системи соціального захисту та підвищення її ефективності.

Соціальна політика в Україні, у відповідності до сучасних міжнародних стандартів, орієнтована на виконання трьох ключових завдань. Перше – це розробка та впровадження програм соціального захисту громадян, які мають на меті сприяти прогресу на міжнародному, національному та регіональному рівнях у різноманітних аспектах життя суспільства. Друге завдання полягає у формуванні правової свідомості населення, що включає боротьбу з правовим нігілізмом. Наступне завдання – це проведення економічних реформ, необхідних

для переходу до ринкової економіки та створення гнучкої, багатоукладної моделі виробництва та розподілу, здатної адекватно реагувати на зміни у соціальному становищі різних груп населення.

Соціальний захист, як невід'ємна частина соціальної політики, відіграє ключову роль у формуванні образу соціальної держави. Він є засобом реалізації конституційних прав громадян, перетворюючи принципи на практичні дії. Таким чином, сутність соціального захисту тісно пов'язана з ідеєю соціальної держави.

Соціальна держава в свою чергу представляє собою державу з високим рівнем розвитку, яка дотримується принципів правової та демократичної системи [42]. Вона ставить людину в центр своєї діяльності як найвищу соціальну цінність, гарантує права та свободи громадян, забезпечує гідні умови життя, безпеку, добробут, а також сприяє вільному розвитку особистості та її самовираженню.

Згідно з цим, соціальний захист, як ключова складова соціальної політики, відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку суспільства. Він охоплює різноманітні заходи, спрямовані на підтримку громадян у різних життєвих ситуаціях, включаючи охорону праці, здоров'я, та соціального забезпечення. Ця система сприяє підвищенню якості життя та розвитку особистості, відображаючи зобов'язання держави перед своїми громадянами та важливість соціальної справедливості та захисту в сучасному суспільстві.

1.2 Система соціального захисту населення: мета, завдання, принципи, структура, форми

Система соціального захисту населення є фундаментальним аспектом соціальної політики будь-якої держави, відіграючи ключову роль у забезпеченні стабільності, справедливості та гармонійного розвитку суспільства. Ця система охоплює широкий спектр програм та заходів, спрямованих на підтримку різних категорій населення, особливо тих, хто знаходиться у вразливому становищі або стикається з соціальними труднощами.

Система соціального захисту – це комплексна організаційна структура, яка включає політики, програми та заходи, спрямовані на забезпечення соціальної безпеки та підтримки громадян [2, с. 124]. Соціальний захист охоплює всі соціальні права, які гарантуються державою. В структурі системи соціального захисту можна виокремити три основні елементи:

- забезпечення пенсій та підтримка у випадку безробіття;
- фінансова підтримка сімей;
- різноманітні види соціальної допомоги та послуг, включаючи догляд за літніми людьми, особами з інвалідністю, а також опіку над дітьми-сиротами [5].

Система соціального захисту виконує дві ключові функції. Перша – спрямована на зниження негативного впливу бідності шляхом надання цільової короткострокової допомоги бідним верствам населення. Друга функція – працює на попередження бідності, створюючи умови для залучення громадян до продуктивної, належно оплачуваної праці та соціального страхування протягом періоду працездатності.

Мета соціального захисту полягає у забезпеченні мінімально необхідного рівня життя для людей, наданні кожному можливостей для вільного розвитку, самореалізації, використання своїх здібностей, а також у забезпеченні стабільності в суспільстві, соціальної єдності та загального благополуччя населення.

Політичне значення системи соціального захисту виявляється в її здатності підтримувати стабільність, в тому числі під час певних трансформацій у суспільстві [14]. Соціальний захист балансує ринкові ризики, а його ефективність вимірюється рівнем соціальної гармонії та солідарності.

Ключові завдання соціального захисту в Україні включають наступне. Забезпечення базового рівня заробітної плати та її регулярну індексацію відповідно до прожиткового мінімуму, який встановлюється Верховною Радою України. Задоволення адекватного рівня медичного обслуговування та освітньо-культурних потреб, що сприяють гармонійному розвитку особистості. Захист

покупної спроможності громадян, які мають низький дохід, та вирівнювання умов життя різних соціальних груп населення [25].

Для досягнення ефективності в реалізації завдань соціального захисту необхідно впроваджувати комплексний підхід, що включає застосування різноманітних методів та інструментів. Основними аспектами цього підходу є гарантування конституційних прав громадян на працю та отримання допомоги у разі безробіття [37, с. 133]. Важливим елементом є також встановлення заробітної плати на рівні, що не є нижчим за мінімально визначений, та її індексація відповідно до динаміки цін та прожиткового мінімуму.

Державна підтримка, пільги та інші форми соціальної допомоги повинні бути спрямовані на сім'ї з обмеженими доходами та сім'ї, що виховують дітей [4]. Крім того, система соціального захисту має забезпечувати адекватне матеріальне забезпечення осіб, які досягли пенсійного віку, втратили частково або повністю працездатність, а також тих, хто втратив годувальника. До принципів соціального захисту належать твердження наведені у (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Принципи соціального захисту

Принципи	Характеристика
Визначення соціального захисту як пріоритетного напрямку діяльності держави	Соціальний захист вважається ключовою сферою державної політики, що відображає його важливість для забезпечення стабільності та розвитку суспільства.
Законодавче визначення державних соціальних гарантій	Соціальні гарантії закріплені на законодавчому рівні, що забезпечує їх офіційність та обов'язковість для виконання.

Продовження табл.1.1

Доступність та гарантованість соціального забезпечення життєвих потреб для всіх громадян	Забезпечення, що кожен громадянин має доступ до соціальних послуг та підтримки, незалежно від його соціального статусу чи економічного положення.
Визначення рівня наданих гарантій на підставі соціальних нормативів	Рівень соціальних гарантій визначається на основі встановлених соціальних стандартів та норм, які відображають потреби населення.
Забезпечення непрацездатному населенню рівня життя, який відповідає встановленому законом прожитковому мінімуму	Гарантування, що особи, які не можуть працювати, отримують достатній рівень матеріальної підтримки для задоволення базових потреб.
Відповідність основних засад соціального захисту рівню соціально-економічного розвитку країни	Принципи та механізми соціального захисту мають бути узгоджені з рівнем соціально-економічного розвитку країни, щоб ефективно відповідати на сучасні виклики.

Примітка. Створено автором на основі джерела [12], [57]

Структура соціального захисту складається з трьох основних суб'єктів – держави, юридичних осіб та фізичних осіб (громадян). У системі загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні ключовими учасниками є застраховані громадяни, а також у певних ситуаціях – члени їхніх родин та інші особи. Основними суб'єктами цієї системи є страхувальники. Особа вважається застрахованою, коли вона є бенефіціаром у рамках цього виду страхування.

Об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страхові випадки. При настанні такого випадку у застрахованої особи, членів її сім'ї або інших осіб виникає право на отримання матеріальної підтримки та соціальних послуг [11, с. 21].

Таблиця 1.2

Форми соціального захисту

Форма	Характеристика
-------	----------------

Соціальне страхування	Форма захисту, що передбачає накопичення коштів для надання допомоги у випадку хвороби, інвалідності, безробіття, старості або втрати годувальника.
Соціальне забезпечення	Включає пенсії, допомогу на дітей, допомогу малозабезпеченим сім'ям, інвалідам, ветеранам тощо. Це прямі державні виплати, незалежні від попередніх внесків.
Соціальні послуги	Надання послуг, таких як догляд за літніми людьми, дітьми, інвалідами, консультації, реабілітаційні послуги тощо.
Соціальна підтримка та допомога	Програми допомоги у вирішенні житлових питань, надання харчових пайків, одягу, тимчасового притулку для бездомних та інші форми допомоги.
Соціальна адаптація та інтеграція	Програми, спрямовані на допомогу особам з особливими потребами, мігрантам, біженцям у їхній адаптації та інтеграції у суспільство.

Примітка. Створено автором на основі джерела [16], [20], [41]

Згідно з (табл.1.2) система соціального страхування відіграє ключову роль, оскільки вона забезпечує фінансову підтримку громадянам у випадках, коли вони стикаються з хворобою, інвалідністю, безробіттям, досягають пенсійного віку, або втрачають годувальника. Ця система базується на принципах колективної відповідальності та солідарності, де кошти накопичуються через внески учасників, що дозволяє формувати фонди для подальшої допомоги.

Соціальне забезпечення, яке включає пенсії, допомогу на дітей, підтримку малозабезпечених сімей, інвалідів, ветеранів, є ще однією важливою складовою [18]. Ці прямі державні виплати не залежать від попередніх внесків, але забезпечують базовий рівень фінансової підтримки для вразливих категорій населення.

Соціальні послуги, які охоплюють догляд за літніми людьми, дітьми, інвалідами, а також надання консультаційних та реабілітаційних послуг, відіграють важливу роль у підтримці фізичного та психологічного благополуччя осіб, які потребують додаткової допомоги. Соціальна підтримка та допомога включає програми допомоги у вирішенні житлових питань, надання харчових пайків, одягу, тимчасового притулку для бездомних, є важливими для забезпечення базових потреб людини, особливо у кризових ситуаціях.

В свою чергу соціальна адаптація та інтеграція, спрямована на допомогу особам з особливими потребами, мігрантам, біженцям у їхній адаптації та інтеграції у суспільство, сприяє створенню інклюзивного суспільства, де кожен має можливість до соціального та економічного включення [19].

Згідно з цим, система соціального захисту населення, як інтегральний компонент соціальної політики держави, відіграє вирішальну роль у забезпеченні соціальної стабільності та справедливості. Ця система, орієнтована на зменшення рівня бідності та нерівності, включає в себе комплекс заходів, таких як пенсійне забезпечення, підтримка у випадку безробіття, фінансова допомога сім'ям, а також надання соціальних послуг. Ці заходи спрямовані на реалізацію основних соціальних прав громадян, забезпечуючи їм мінімально необхідний рівень життя та можливості для соціальної інтеграції та самореалізації. Важливість системи соціального захисту підкреслюється її роллю у попередженні соціальної ізоляції вразливих груп населення та сприянні соціальній солідарності.

Ефективність системи соціального захисту вимірюється її здатністю адаптуватися до соціально-економічних змін та викликів, з якими стикається суспільство. Вона виступає як механізм балансування ринкових ризиків, забезпечуючи соціальну гармонію та запобігаючи соціальним потрясінням. Відсутність ефективної системи соціального захисту може призвести до зростання соціальної нерівності, бідності та соціальної напруженості. Таким чином, розвиток та удосконалення системи соціального захисту є ключовим завданням для держави, що прагне до стабільності, соціальної справедливості та забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян.

1.3. Міжнародний досвід соціального захисту населення

Соціальний захист населення є ключовим елементом соціальної політики будь-якої держави, відіграючи значну роль у забезпеченні стабільності, розвитку та благополуччя суспільства. Різні країни світу розробляють та впроваджують

різноманітні моделі соціального захисту, які відображають їхні історичні, культурні та економічні особливості.

Почнемо наш аналіз іноземних держав з Великобританії. Система соціального захисту у країні має свої унікальні особливості у сфері охорони здоров'я та догляду за вразливими групами населення.

Однією з ключових характеристик системи соціального захисту є надання універсальних послуг з охорони здоров'я для всього населення. Це означає, що кожен громадянин країни має доступ до медичних послуг незалежно від свого фінансового стану. Національна служба здоров'я (NHS) Великобританії є однією з найбільших організацій у світі, що надає медичні послуги, і фінансується з державного бюджету, що забезпечує високий рівень доступності та якості медичного обслуговування.

Крім того, система соціального захисту у Великобританії приділяє значну увагу догляду за особами похилого віку, інвалідами та особами з розумовими розладами. Що включає надання спеціалізованих послуг, таких як домашній догляд, підтримка у спеціалізованих установах, а також фінансова підтримка та соціальні виплати для покращення умов життя цих груп населення [46]. Забезпечення якісного догляду та підтримки для цих категорій громадян є важливим аспектом соціальної політики, спрямованої на підвищення якості життя та забезпечення соціальної справедливості.

Система соціального захисту у Великобританії демонструє високий рівень відповідальності держави перед своїми громадянами, забезпечуючи універсальний доступ до охорони здоров'я та спеціалізованого догляду для тих, хто цього найбільше потребує.

У Німеччині система соціального захисту є комплексною та багатогранною, охоплюючи кілька ключових напрямків. Пенсійне страхування забезпечує фінансову підтримку громадянам після досягнення пенсійного віку, відіграючи важливу роль у підтримці їхнього добробуту. Страхування на випадок хвороби покриває медичні витрати, забезпечуючи доступ до якісних медичних послуг. Особливо важливим є той факт, що більшість населення (88%)

застрахована через державні медичні страхові компанії, тоді як приблизно 12% користуються послугами приватних лікарень. Страхування в разі потреби в догляді та страхування на випадок безробіття забезпечує підтримку особам, які потребують довготривалого догляду, або втратили роботу [45]. Внески на страхування сплачуються як працівниками, так і роботодавцями, що демонструє принцип солідарності у фінансуванні соціального захисту.

Система соціального захисту в США базується на принципах, які відрізняються від багатьох інших країн, зокрема через її відокремлення від вільного ринку та фокус соціального захисту для осіб без інших джерел доходу, крім соціальних виплат.

Цей підхід передбачає, що соціальний захист у США не є пов'язаним безпосередньо з ринковими механізмами та економічними коливаннями, а скоріше функціонує, як окрема система, спрямована на підтримку осіб, які опинилися у скрутному становищі. Основними бенефіціарами такої системи є люди, які знаходяться у важких життєвих обставинах, таких як безробіття, інвалідність, старість або інші ситуації, що потребують державної підтримки.

Система соціального захисту в США орієнтована на забезпечення достатнього рівня життя для основної частини населення, намагаючись зменшити соціальну нерівність та підвищити якість життя. Вона включає різноманітні програми та ініціативи, які спрямовані на підтримку тих, хто найбільше потребує допомоги, забезпечуючи їм необхідні ресурси для покращення їхнього становища.

Важливою характеристикою системи соціального захисту в США є її здатність адаптуватися до потреб різних соціальних груп, забезпечуючи ефективну підтримку та допомогу тим, хто її найбільше потребує. Ця система демонструє, що держава може відігравати ключову роль у забезпеченні соціальної стабільності та благополуччя, використовуючи цілеспрямовані та ефективні механізми соціальної підтримки.

Фінансування соціальної допомоги в Японії базується на трьох основних джерелах: внесках працюючих підприємств, державних коштах та доходах від

банківських операцій. Структура фінансування соціального забезпечення включає 60% коштів, що надходять від страхових внесків найнятих робітників та підприємців, 20% – це державні кошти, а 12% складають доходи від активних фінансових операцій та інших джерел [49].

Особливістю соціального захисту в Японії є наявність суспільної взаємодопомоги, яка надається центральними та місцевими органами влади. Ця допомога охоплює широкий спектр потреб, включаючи навчання, житло, медичне обслуговування та похоронні послуги. Такий підхід демонструє високий рівень соціальної відповідальності та підтримки громадян у різних життєвих обставинах.

Комплексний характер соціального забезпечення в Японії включає в себе виплати, які гарантують мінімальний дохід, такі як пенсії та забезпечення непрацездатних, страхування здоров'я, а також допомогу потребуючим. Це забезпечує всебічну підтримку та захист основних соціальних потреб населення, сприяючи соціальній стабільності та зменшенню соціальної нерівності.

Соціальна політика у Швеції зосереджена на підтримці ринку праці та соціальної інтеграції. Особлива увага приділяється розвитку програм професійної підготовки та перенавчання для безробітних, що сприяє їхньому поверненню на ринок праці. Особливо важливо для підтримки високого рівня зайнятості та запобігання довготривалого безробіття. Швеція також активно працює над створенням нових робочих місць, переважно в державному секторі, що сприяє підтримці економічного зростання. Координація міграції населення та робочої сили через надання субсидій та кредитів для переїзду сімей з районів з високим рівнем безробіття до районів з наявністю вакансій є ще одним важливим аспектом соціальної політики [54]. Це сприяє більш ефективному розподілу робочої сили та зменшенню регіонального дисбалансу. Забезпечення доступу до інформації про вакансії є ключовим для сприяння мобільності робочої сили та ефективного функціонування ринку праці.

Італія також має специфічні особливості соціального захисту, які відрізняють її від інших країн. Основним напрямком державної політики в цій

сфері є субсидування на користь обмеженого кола осіб, які вважаються «бідними» [33]. Це означає, що держава зосереджує свої ресурси на наданні фінансової підтримки тим групам населення, які найбільше потребують допомоги.

Однією з ключових стратегій у цьому контексті є зменшення податкового тягара, який покладається на середні верстви населення. Це робиться з метою звільнення коштів, які можуть бути спрямовані на розвиток сфери страхування та недержавних соціальних послуг. Такий підхід дозволяє забезпечити більш ефективне використання державних ресурсів та підвищити доступність соціальних послуг для тих, хто їх найбільше потребує.

Важливим аспектом соціальної політики в Італії є розвиток недержавного сектору соціальних послуг, який доповнює державні програми та забезпечує більш широкий спектр послуг для населення. Це включає різноманітні форми страхування, соціальної підтримки та допомоги, які надаються приватними організаціями, благодійними фондами та іншими недержавними установами.

Згідно з цим, система соціального захисту в Італії демонструє зосередження на підтримці найбільш вразливих груп населення, а також сприяє розвитку різноманітних форм соціального забезпечення, які включають як державні, так і приватні ініціативи.

У контексті аналізу міжнародних підходів до соціальної політики, важливо розглядати існуючі моделі соціальної політики, які характеризуються не тільки за обсягом соціальних видатків, але й за їхньою ефективністю у контексті впливу на якість життя суспільства. Моделі соціальної політики в різних країнах можуть значно відрізнятися залежно від історичних, культурних, економічних та політичних факторів. Основними критеріями для оцінки цих моделей є не лише кількісні показники, такі як рівень державних видатків на соціальні потреби, але й якісні аспекти, зокрема ефективність використання цих ресурсів для покращення умов життя населення (див.табл.1.3).

Ефективність соціальної політики може бути оцінена через її здатність зменшувати рівень бідності, забезпечувати рівність можливостей, підтримувати

стабільність та забезпечувати соціальну справедливість. Також важливим є аналіз впливу соціальної політики на економічний розвиток, зайнятість, охорону здоров'я, освіту та інші ключові аспекти суспільного життя.

Таблиця 1.3

Моделі соціальної політики іноземних держав

Параметри моделі	Англо-саксонська	Континентальна	Скандинавська	Південноєвропейська
Країни розповсюдження	Велика Британія, Ірландія	Австрія, Німеччина	Швеція, Данія, Нідерланди	Італія, Іспанія, Греція, Португалія
Роль держави	Держава-стимулятор індивідуальної активності особи, у т.ч. підприємницької	Держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність, виступає інструментом перерозподілу доходів	Держава запобігає різкій диференціації рівнів доходів	Держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність

Продовження табл.1.3

Параметри моделі	Англо-саксонська	Континентальна	Скандинавська	Південноєвропейська
Рівень забезпечення прав громадян	Рівні соціальні шанси громадян	Рівновага партнерських заходів влади з адресними програмами соціальної підтримки	Рівні соціальні права, однакові соціальні умови та пільги	Рівні соціальні умови захищено відносно низькі

Базове положення	Залишковий принцип фінансування малозабезпечених, стимулювання пошуку роботи	Пріоритетність соціального забезпечення сім'ї, а не окремого індивіда	Рівність соціальних умов	Орієнтація на компенсацію втрат тільки для окремих категорій громадян
Фінансування соціальних програм	Переважає позабюджетне	Рівність обсягів державних та приватних витрат	Переважають державні витрати	Переважають приватні витрати
Принцип надання послуг	За залишковим принципом	За місцем роботи (страхування)	Універсальний	За місцем роботи
Рівень державних витрат на соціальну сферу	Низький	Високий	Високий	Низький

Примітка. Створено на основі джерела [24], [54]

Аналізуючи моделі соціальної політики різних країн, можна виділити чотири основні типи – англо-саксонську, континентальну, скандинавську та південно-європейську моделі. Кожна з цих моделей має свої унікальні характеристики та підходи до соціального забезпечення.

Англо-саксонська модель, характерна для Великої Британії та Ірландії, орієнтована на стимулювання індивідуальної активності та підприємництва. Держава у цій моделі виступає як стимулятор, а не безпосереднє надання соціальних послуг. Соціальні програми тут мають залишковий характер, зосереджуючись на мінімальному фінансуванні малозабезпечених та стимулюванні пошуку роботи.

Континентальна модель, представлена країнами, такими як Австрія та Німеччина, характеризується більшою роллю держави у соціальному перерозподілі. Ця модель виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність, забезпечуючи баланс між партнерськими заходами влади та адресними програмами соціальної підтримки.

Скандинавська модель, реалізована в Швеції, Данії та Нідерландах, відрізняється високим рівнем державних витрат на соціальну сферу та універсальністю надання послуг. Держава тут виступає як гарант рівності соціальних умов та пільг для всіх громадян, запобігаючи різкій диференціації рівнів доходів.

Південно-європейська модель, характерна для Італії, Іспанії, Греції та Португалії, орієнтована на компенсацію втрат лише для окремих категорій громадян. У цій моделі переважають приватні витрати, а держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність.

Кожна з цих моделей відображає різні підходи до соціального забезпечення та відіграє ключову роль у формуванні соціальної політики відповідних країн, враховуючи їх історичні, культурні та економічні особливості. На основі аналізу системи соціального захисту наведених держав виділяємо наступні аспекти соціальної політики (див.табл.1.4).

Таблиця 1.4

Позитивні аспекти соціальної політики іноземних держав

Універсальні послуги з охорони здоров'я для всього населення
Високий рівень доступності та якості медичного обслуговування

Продовження табл.1.4

Значна увага до догляду за особами похилого віку, інвалідами та сім'ями з дітьми
Комплексна система соціального захисту, включаючи пенсійне страхування та страхування на випадок хвороби
Принцип солідарності у фінансуванні соціального захисту
Підтримка осіб у скрутному становищі та забезпечення достатнього рівня життя
Фінансування соціальної допомоги з різних джерел, включаючи державні кошти та доходи від банківських операцій
Суспільна взаємодопомога, що охоплює широкий спектр потреб
Розвиток недержавного сектору соціальних послуг
Зменшення податкового тягаря для середніх верств населення

Примітка. Створено автором на базі дослідження

Згідно з (табл.1.4), міжнародний досвід у сфері соціального захисту населення демонструє різноманітність підходів та стратегій, які використовуються різними країнами для забезпечення благополуччя своїх громадян. Ключовими аспектами, що вирізняють ці підходи, є універсальність доступу до охорони здоров'я, комплексність системи соціального захисту, принцип солідарності у фінансуванні, а також акцент на підтримці вразливих груп населення.

Системи соціального захисту у Великобританії та Німеччині, показують високий рівень відповідальності держави перед своїми громадянами, забезпечуючи доступ до якісних медичних послуг та велику увагу до догляду за особами похилого віку, інвалідами та сім'ями з дітьми.

У США, Японії та Італії – спостерігається акцент на адаптацію системи до потреб різних соціальних груп, забезпечення ефективної підтримки та допомоги тим, хто цього найбільше потребує. Це включає фінансування соціальної допомоги з різних джерел, розвиток недержавного сектору соціальних послуг та зменшення податкового тягаря для середніх верств населення.

Таким чином, міжнародний досвід у сфері соціального захисту населення підкреслює важливість комплексного підходу, який враховує специфіку кожної

країни, але одночасно забезпечує універсальність та доступність соціальних послуг для всіх громадян.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1. Організаційно-правові засади державного управління у галузі соціального захисту населення

Ефективність системи соціального захисту безпосередньо залежить від якості організаційно-правового регулювання, здатності державних інституцій адаптуватися до змінюваних умов та потреб громадян. Це передбачає впровадження комплексних законодавчих актів, створення ефективних механізмів контролю та моніторингу, а також формування інституційних структур, здатних забезпечити реалізацію соціальних програм та ініціатив.

Для розробки та реалізації соціальної політики держава створює спеціалізовані структури у рамках законодавчої та виконавчої влади. Згідно з положеннями Конституції України, право на законодавчу ініціативу належить Кабінету Міністрів України [55]. Цей орган відповідає за розробку та подання до Верховної Ради України ключових законопроектів, які визначають стратегію та основні напрямки соціальної політики. Ці законопроекти мають на меті розвиток соціальної сфери, впровадження соціальних програм, спрямованих на збереження та розвиток фізичного, інтелектуального, духовного та трудового потенціалу. Вони також створюють інституційні та соціально-економічні умови для задоволення потреб та інтересів різних соціальних верств і груп.

Контроль за дотриманням конституційних прав та свобод громадян у парламенті забезпечується уповноваженим Верховної Ради України з прав людини [56]. У структурі Верховної Ради України функціонує Комітет, який спеціалізується на питаннях соціальної політики та праці.

Основна мета державного контролю та нагляду в області соціального забезпечення полягає у підтримці ефективного здійснення конституційного права кожної людини на соціальне забезпечення та захист. Державний контроль

і нагляд у сфері соціального забезпечення населення України визначається, як управлінська діяльність держави через її органи та уповноважених осіб, яка має на меті забезпечити дотримання відповідного законодавства у сфері соціально-забезпечувальних відносин [57, с. 91].

Реалізація завдань соціального захисту населення в Україні підтримується низкою законодавчих актів. Серед них – закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» від 26 червня 1997 року, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18 січня 2001 року, «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 22 лютого 2001 року, «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року, «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» від 16 грудня 1993 року.

Держава також забезпечує соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також осіб, що служать у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, та їхніх сімей, відповідно до законів України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року (у редакції Закону від 19 грудня 1991 року), «Про соціальний правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року.

Основним органом виконавчої влади, який відповідає за контроль у сфері соціального захисту та чия діяльність підпорядковується та координується Кабінетом Міністрів України, є Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) [52]. Серед інших важливих завдань, Мінсоцполітика відповідає за здійснення державного контролю за дотриманням законодавчих норм при наданні соціальної підтримки (державна допомога, пільги, житлові

субсидії та інші виплати, що фінансуються з державного бюджету, соціальні послуги) та за дотриманням прав дітей [30]. Міністерство відіграє ключову роль у формуванні та реалізації державної політики щодо проведення державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що призводять до втрати працездатності, у контексті забезпечення відповідності законодавству рішень правління Фонду соціального страхування.

На центральному рівні виконавчої влади, поряд з Міністерством соціальної політики, у розробці та вирішенні питань соціальної політики та соціального захисту активно беруть участь такі міністерства, як Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство інфраструктури, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство у справах надзвичайних ситуацій, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, а також Міністерство фінансів і Пенсійний фонд України [53].

На регіональному рівні реалізацію соціальної політики забезпечують обласні та районні управління праці та соціального захисту населення, які діють у складі державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, включаючи сільські та селищні центри [35]. Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у сфері соціального захисту населення, маючи широкі повноваження в цій області. Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування», вони відповідають за ряд важливих питань, таких як надання допомоги інвалідам, ветеранам, сім'ям загиблих військовослужбовців, інвалідам з дитинства, багатодітним сім'ям у питаннях будівництва житла, а також організація допомоги малозабезпеченим громадянам похилого віку та інвалідам через будинки-інтернати, побутове обслуговування, продаж товарів за доступними цінами, безплатне харчування тощо [36].

Компетенція місцевих державних адміністрацій у сфері соціального забезпечення та захисту населення визначена у законі «Про місцеві державні адміністрації» (ст. 23, яка стосується повноважень у галузі соціального

забезпечення та захисту). Основним завданням місцевих державних адміністрацій, відповідно до цього закону, є втілення державної політики, спрямованої на підтримку соціально вразливих категорій громадян, включаючи пенсіонерів, інвалідів, одиноких непрацездатних осіб, дітей-сиріт, одиноких матерів, багатодітні сім'ї та інших громадян, які через недостатню матеріальну підтримку потребують державної допомоги та соціальної підтримки.

Ключовими інструментами для контролю та забезпечення ефективної роботи системи соціального захисту виступають такі організаційні механізми, як моніторинг, верифікація, аудит, інспектування, а також оцінка якості та ефективності соціальних послуг [29, с. 31]. Ці інструменти сприяють переходу від традиційного підходу в соціальному обслуговуванні до більш сучасної моделі, яка орієнтована на соціалізацію та підтримку індивіда в процесі активного та мотивованого подолання життєвих труднощів.

26 серпня 2020 року Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про затвердження Концепції, яка визначає стратегію держави у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. Цей документ встановлює ключові завдання, цілі та етапи реформування системи соціального захисту. Основна мета Концепції полягає у розробці та впровадженні ефективної моделі взаємодії між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням для реалізації державної політики у цій сфері [32]. Зокрема, акцент робиться на сервісному підході до надання соціальних послуг, забезпеченні їх максимальної доступності для користувачів, а також на здійсненні державного контролю за дотриманням законодавчих норм у цій області. 30 грудня 2020 року розпочала свою діяльність Національна соціальна сервісна служба України – це центральний орган виконавчої влади, який підпорядковується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра соціальної політики. Основним завданням Нацсоцслужби є реалізація державної політики в області соціального захисту населення та захисту прав дітей, а також забезпечення контролю за виконанням законодавчих вимог у процесі надання соціальної підтримки та дотримання прав дітей [10].

Згідно з положеннями, «Про Національну соціальну сервісну службу», яке було затверджено постановою Кабінету Міністрів України 26 серпня 2020 року, виконання державної політики у сфері державного контролю в рамках системи соціального захисту охоплює наступні основні види контролю, що наведені нижче.

Контроль за дотриманням законодавчих вимог при наданні соціальної підтримки, включаючи державну допомогу, пільги, житлові субсидії та інші види виплат, які фінансуються з державного бюджету, а також соціальні послуги. Моніторинг – використання бюджетних коштів, призначених для соціальної підтримки, особливо під час перевірки розмірів виплат у випадках виявлення надмірних виплат або порушень законодавства [38, с. 112]. Та нагляд за дотриманням прав дітей у контексті соціального захисту та підтримки.

Держава створює комплекс заходів, які націлені на проведення нагляду, аналізу, експертизи та контролю над виконанням соціальних програм і проєктів, умовами життя, а також моральним, психологічним та фізичним станом дітей та молоді, забезпечуючи захист їхніх прав, свобод та законних інтересів [42]. Соціальне інспектування у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю проводиться з метою забезпечення дотримання законодавчих вимог щодо захисту прав і свобод цих категорій осіб.

Під час державного контролю за наданням соціальних послуг особлива увага приділяється дотриманню прав людини та дитини, особливо у закладах стаціонарного типу та установах, що надають цілодобове соціальне обслуговування. Проводиться перевірка ефективності використання ресурсів під час надання соціальних послуг, наявності у надавачів кваліфікованих спеціалістів, відповідних умов приміщень, обладнання та інших необхідних ресурсів [26, с. 34].

Суб'єктами, які здійснюють моніторинг та контроль за процесом надання соціальних послуг, можуть бути як установи державного та муніципального рівня, так і неурядові організації, що активно діють у сфері забезпечення

соціального захисту населення країни. Згідно з Г. Яковлевою їх функції мають наступний вигляд (див.табл.2.1).

Таблиця 2.1

Функції суб'єктів державного нагляду і контролю у сфері соціального забезпечення населення України

Функція	Характеристика
Регулююча (корегуюча)	Спрямована на виявлення розходжень між заданими й фактичними діями, шляхами, обраними для досягнення мети, та прийняття рішень для виправлення ситуації.
Профілактична	Має на меті попередження порушення законодавства, яке регулює сферу соціального забезпечення.
Правоохоронна	Забезпечує припинення неправомірних дій відповідних органів та їхніх посадових осіб, а також захист конституційного права людини на соціальне забезпечення. Включає притягнення до юридичної відповідальності та застосування заходів державного примусу.
Інформаційна	Забезпечує суб'єктові управління можливість отримати інформацію про стан справ у сфері його інтересів, про результати управлінського впливу, відповідність діяльності об'єкта управління визначеним завданням.

Примітка. Створено автором на основі джерела [15],[57]

Об'єктами державного контролю у сфері соціального забезпечення в Україні є різноманітні органи, установи та організації, які відповідають за призначення, нарахування та здійснення державних виплат. Що також включає надавачів соціальних послуг, які можуть бути як юридичними особами, так і фізичними особами-підприємцями [39]. Крім того, до об'єктів контролю належать і фізичні особи, які надають соціальні послуги. До них також відносять громадяни України, які користуються правом на отримання соціальних допомог, а також особи, які є отримувачами соціальних послуг. Всі ці категорії відіграють ключову роль у системі соціального забезпечення, і їх діяльність підлягає ретельному контролю з боку держави для забезпечення ефективності та справедливості соціальних виплат і послуг. Згідно з українським законодавством, зокрема Законом України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат», визначено, що контроль, який включає верифікацію та

моніторинг за виплатами, фінансованими з державного та місцевих бюджетів, а також з фондів обов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, проводиться центральним органом виконавчої влади [31]. Цей орган відповідає за формування та реалізацію державної фінансової та бюджетної політики. До таких виплат належать пенсії, різноманітні допомоги, субсидії, соціальні стипендії та інші види виплат.

Згідно з цим, Міністерство соціальної політики України, як ключовий орган виконавчої влади, відіграє центральну роль у забезпеченні дотримання законодавства у сфері соціального захисту та наданні соціальних послуг [27, с. 132]. Разом з іншими міністерствами та відомствами, воно формує комплексний підхід до розв'язання соціальних проблем.

На місцевому рівні обласні та районні управління соціального захисту населення, а також органи місцевого самоврядування, відіграють важливу роль у реалізації соціальної політики, забезпечуючи доступність та ефективність соціальних послуг для громадян. Законодавча база, що охоплює різні аспекти соціального забезпечення, сприяє захисту та підтримці різних соціальних груп. Це вказує на значну роль соціальної політики у забезпеченні стабільності та соціальної справедливості в країні.

2.2 Аналіз ключових індикаторів системи соціального захисту громадян в Україні

Соціальний захист громадян є фундаментальним аспектом державної політики, який відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та соціальної справедливості в суспільстві. В Україні, як і в багатьох інших країнах, система соціального захисту переживає значні трансформації, викликані соціально-економічними змінами, демографічними викликами та глобальними кризами.

Наш аналіз зосереджується на оцінці обсягів надходжень та видатків у різних сферах соціального захисту, включаючи підтримку пенсіонерів, інвалідів, безробітних, військовослужбовців, а також осіб, постраждалих внаслідок аварії

на Чорнобильській АЕС. Особлива увага приділяється аналізу змін у фінансуванні цих категорій, що відображає пріоритети соціальної політики та здатність держави адаптуватися до змінюваних умов.

Таблиця 2.2

Надходження за схемами соціального захисту

Категорія	2019 рік (грн)	2020 рік (грн)	2021 рік (грн)
Усього надходжень	641 466 881,3	689 858 955,4	750 550 117,8
Державний бюджет	55 360 015,5	65 353 651,3	67 339 478,9
Соціальний захист військово-службовців	49 512 372,0	55 970 510,1	57 145 442,7
Соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС	15 813 839,2	17 876 514,7	18 251 778,4
Соціальний захист працівників державного управління	12 546 639,0	14 183 157,7	14 480 890,5
Охорона здоров'я	120 526 514,4	137 690 898,6	137 690 898,6
Місцеві бюджети	30 569 510,1	35 590 614,7	41 425 274,7
Соціальний захист сімей	26 790 602,5	22 026 443,6	17 671 167,9
Компенсація житлових витрат	46 647 991,3	36 356 951,7	36 356 951,7
Соціальний захист пенсіонерів	241 752 434,5	260 209 604,9	307 764 810,1
Соціальний захист в разі тимчасової втрати працездатності	12 239 370,6	12 836 419,0	15 351 840,0
Соціальний захист в разі хвороби або нещасного випадку на виробництві	12 730 970,2	13 349 980,0	15 962 053,9
Соціальний захист безробітних	12 414 131,6	13 851 718,8	16 547 040,1
Соціальні виплати роботодавців	4 562 490,3	4 562 490,3	4 562 490,3

Примітка. Створено автором на базі даних з джерела [9]

Надходження до соціального захисту громадян в Україні за 2019-2021 роки виявляє чітке зростання загального обсягу фінансування, що вказує на

збільшення уваги держави до соціальних потреб громадян. Зокрема, збільшення фінансування з державного бюджету відображає стабільність та невелике зростання державного фінансування в цій сфері. Значне зростання фінансування соціального захисту військово-службовців підкреслює зростаючу увагу до цієї групи населення (див.табл.2.2).

Стабільність фінансування в сфері охорони здоров'я підтверджує збереження пріоритетів у цій галузі. Значне збільшення фінансування через місцеві бюджети говорить про децентралізацію та збільшення ролі місцевого самоврядування в соціальному захисті. Зменшення фінансування соціального захисту сімей та компенсації житлових витрат вказує на перерозподіл ресурсів та зміну пріоритетів у соціальній політиці.

Зростання фінансування соціального захисту в разі тимчасової втрати працездатності, професійної хвороби або нещасного випадку на виробництві відображає збільшення уваги до захисту працівників.

Підвищення фінансування соціального захисту безробітних вказує на зростаючу проблему безробіття та необхідність підтримки безробітних громадян. Стабільність у категорії соціальних виплат роботодавців відображає збереження існуючих механізмів соціального захисту на робочому місці.

Таблиця 2.3

Видатки за схемами соціального захисту 2019-2021 рік

Категорія	2019 рік (грн)	2020 рік (у грн)	2021 рік (у грн)
Усього видатків	690 231 276,9	756 100 917,6	789 530 347,2
Державний бюджет	55 232 954,7	63 645 142,9	65 742 218,1
Соціальний захист військово-службовців	49 512 372,0	55 970 510,1	57 145 442,7
Соціальний захист осіб, постраждалих внаслідок ЧАЕС	15 813 839,2	17 876 514,7	18 251 778,4
Соціальний захист працівників державного управління	12 546 639,0	14 183 157,7	14 480 890,5

Продовження табл.2.3

Охорона здоров'я	120 526 514,4	137 690 898,6	137 690 898,6
Місцеві бюджети	30 569 510,1	35 590 614,7	41 425 274,7
Соціальний захист сімей	26 790 602,5	22 026 443,6	17 671 167,9
Компенсація житлових витрат	46 647 991,3	36 356 951,7	36 356 951,7
Соціальний захист пенсіонерів	295 902 703,9	326 065 949,5	364 848 819,9
Соціальний захист в разі тимчасової втрати працездатності	10 834 335,5	11 088 443,4	11 385 735,0
Соціальний захист в разі професійної хвороби або нещасного випадку на виробництві	11 392 554,9	12 481 483,6	14 059 049,3
Соціальний захист безробітних	9 898 769,0	18 562 316,7	15 909 630,2
Соціальні виплати роботодавців	4 562 490,3	4 562 490,3	4 562 490,3

Примітка. Створено автором на базі даних з джерела [9], [22]

Згідно з (табл.2.3), аналіз видатків за схемами соціального захисту в Україні за період 2019-2021 років виявляє цікаві тенденції та зміни, які відбулися протягом цих років. Загальний обсяг видатків зріс із 690,2 млн. гривень у 2019 році до 789,5 млн. гривень у 2021 році, що свідчить про збільшення фінансування соціальних програм та ініціатив. Це зростання пов'язане з підвищенням потреб у соціальному захисті населення та реагуванням на соціально-економічні виклики.

Серед окремих категорій, найбільше зростання видатків спостерігається у сфері соціального захисту пенсіонерів, де видатки зросли з 295,9 мільярда гривень у 2019 році до 364,8 млн. гривень у 2021 році. Що відображає зростання пенсійних виплат та збільшення кількості пенсіонерів, що потребують підтримки.

Таблиця 2.4

Видатки за функцією інвалідність

Категорія	Допомога соціального захисту (2019)	Допомога соціального захисту (2020)	Допомога соціального захисту (2021)	Допомога соціального захисту без перевірки на нужденість (2019)	Допомога соціального захисту без перевірки на нужденість (2020)	Допомога соціального захисту без перевірки на нужденість (2021)
Усього	9 849 722,1	12 534 537,3	14 051 335,6	9 849 722,1	12 534 537,3	14 051 335,6
Державний бюджет	1 268 386,4	2 911 100,9	2 815 189,5	1 268 386,4	2 911 100,9	2 815 189,5
Соціальний захист військово-службовців	428 625,5	484 533,2	494 704,5	428 625,5	484 533,2	494 704,5
Соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС	5 537 473,7	6 259 753,2	6 391 157,9	5 537 473,7	6 259 753,2	6 391 157,9
Соціальний захист працівників державного управління	2 452 062,6	2 709 022,7	4 182 498,5	2 452 062,6	2 709 022,7	4 182 498,5

Примітка. Створено автором на базі даних з джерела [9]

Згідно з (табл.2.4), видатки за функцією інвалідності в Україні за період 2019-2021 років відкривають важливі аспекти соціальної політики держави, особливо у контексті підтримки осіб з інвалідністю. Загальна тенденція, яка простежується у цих даних, полягає у зростанні видатків у всіх категоріях, що

вказує на збільшення уваги та ресурсів, приділених цій важливій соціальній групі.

Загальні видатки соціального захисту зросли з 9,8 млн. гривень у 2019 році до 14,1 млн. гривень у 2021 році. Що пов'язане з підвищенням потреб у соціальному захисті осіб з інвалідністю, а також зі збільшенням кількості таких осіб, що потребують допомоги.

Видатки з державного бюджету, хоча й зазнали незначного зниження з 2,9 млн. гривень у 2020 році до 2,8 млн. у 2021 році, все ж таки знаходяться на вищому рівні порівняно з 2019 роком. Що в свою чергу відображає зміни у пріоритетах фінансування та ефективність використання коштів.

Таблиця 2.5

Видатки за функцією похилий вік

Параметри	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Державний бюджет	53 404 278,8	60 016 914,6	62 175 929,8
Соціальний захист військово-службовців	48 378 870,3	54 689 160,3	55 837 194,8
Соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській	10 104 475,2	11 422 450,7	11 662 230,7
Соціальний захист працівників державного управління	12 470 663,8	14 097 272,8	14 393 202,6
Соціальний захист пенсіонерів	288 230 297,5	317 922 848,9	356 177 070,9

Примітка. Створено автором на базі даних з джерела [9]

Згідно з (табл.2.5), аналіз видатків за функцією похилий вік за період 2019-2021 років у Україні демонструє важливі аспекти соціальної політики країни та її зміни протягом цього часу. Загальна тенденція полягає у зростанні видатків у всіх категоріях, що вказує на збільшення уваги уряду до потреб літніх громадян.

Видатки з державного бюджету зросли з 53,4 млн. гривень у 2019 році до 62,2 млн. гривень у 2021 році. Це зростання пов'язане зі збільшенням фінансування державних програм соціального захисту, що відображає зростаючу увагу до соціальних потреб літніх людей. На соціальний захист військово-службовців також зазнали зростання, піднявшись з 48,4 млн. гривень у 2019 році до 55,8 млн. гривень у 2021 році. Що відображає збільшення соціальних гарантій для ветеранів та військовослужбовців, які вийшли на пенсію.

Що стосується соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, то тут також спостерігається зростання видатків, хоча воно не таке значне, як у інших категоріях. З 10,1 млн гривень у 2019 році ці видатки зросли до 11,7 мільярда гривень у 2021 році – пов'язано з інфляційними процесами та збільшенням кількості осіб, які потребують допомоги.

Видатки на соціальний захист працівників державного управління також зросли, з 12,5 млн. гривень у 2019 році до 14,4 млн. у 2021 році. Зростання пов'язане з підвищенням соціальних стандартів та забезпеченням кращих умов для державних службовців після виходу на пенсію.

Найбільше зростання видатків спостерігається у категорії соціального захисту пенсіонерів, де видатки зросли з 288,2 млн. гривень у 2019 році до 356,2 млн. 2021 року.

Згідно з цим, аналіз ключових індикаторів системи соціального захисту громадян в Україні за 2019-2021 роки виявляє значні зміни та тенденції, які відображають зусилля держави у відповідь на соціально-економічні виклики, зокрема пов'язані з пандемією COVID-19. Зростання загального обсягу фінансування соціального захисту свідчить про збільшення уваги держави до соціальних потреб громадян. Зокрема, збільшення фінансування з державного бюджету, соціального захисту військово-службовців та пенсіонерів підкреслює зростаючу увагу до цих груп населення.

Стабільність фінансування в сфері охорони здоров'я та збільшення фінансування через місцеві бюджети свідчать про децентралізацію та збільшення ролі місцевого самоврядування в соціальному захисті. Значне

збільшення видатків на соціальний захист пенсіонерів, осіб в разі тимчасової втрати працездатності, хвороби або нещасного випадку на виробництві відображає збільшення уваги до соціального захисту у випадках втрати працездатності. Загалом, аналіз показує, що держава збільшила свої зусилля та ресурси для підтримки різних категорій населення, особливо ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, та безробітних, однак існують певні виклики.

2.3 Комплексна оцінка надання соціальних послуг за регіонами України

Соціальні послуги відіграють вирішальну роль у підтримці найбільш вразливих сегментів населення, включаючи сім'ї з дітьми, людей похилого віку, інвалідів, та ветеранів. Однак, розподіл та якість цих послуг часто виявляються нерівномірними між різними регіонами країни, що може призводити до соціальної нерівності та підкреслює необхідність детального аналізу та оцінки цієї системи.

Станом на 2019-2020 роки в Україні соціальну роботу, спрямовану на підтримку сімей та дітей, здійснювали 3084 спеціалістів у цій галузі. З цієї кількості 441 фахівець працював у рамках об'єднаних територіальних громад. Проте така кількість спеціалістів вважається недостатньою для ефективної роботи з сім'ями та дітьми, які зіткнулися зі складними життєвими обставинами. Згідно з результатами моніторингу, проведеного у 2019 році, було виявлено 5944 сімей, що потрапили у категорію вразливих груп населення та перебувають у складних умовах життя. Ця статистика включає дані, отримані не тільки від фахівців із соціальної роботи, але й від інших суб'єктів, які займаються соціальною роботою. З усіх виявлених сімей соціальними послугами було охоплено 4818 сімей, а соціальний супровід отримали лише 3949 сім'ї, що становить приблизно 80% від загальної кількості.

Таблиця 2.6

Поточні витрати на охорону здоров'я за 2021 рік

Постачальники медичних послуг / Функції охорони здоров'я	Лікарні	Інтернатні заклади тривалого догляду	Постачальники амбулаторної медичної допомоги	Поточні витрати на охорону здоров'я
Стационарна лікувальна та реабілітаційна допомога	108 657,50	466,37	37,82	110 160,69
Денні випадки лікувальної та реабілітаційної допомоги	3 218,60	-	1 360,91	4 629,91
Лікувальна та реабілітаційна допомога амбулаторно	17 620,25	15,16	44 609,82	63 033,19
Лікувальна та реабілітаційна допомога на дому	140,45	-	349,52	491,65
Інша лікувальна та реабілітаційна допомога	11 267,10	40,07	957,29	13 508,77
Послуги тривалого сестринського догляду	647	4 592,81	43,61	10 126,09
Додаткові послуги (не визначені функцією)	128,70	-	59,37	11 940,13
Медичні вироби (не визначені функцією)	0,09	-	0,00	90 734,98
Профілактична допомога	147,91	-	257,06	2 020,05
Керівництво системою охорони здоров'я та фінансове управління	-	-	-	3 630,13

Продовження табл.2.6

Постачальники медичних послуг / Функції охорони здоров'я	Лікарні	Інтернатні заклади тривалого догляду	Постачальники амбулаторної медичної допомоги	Поточні витрати на охорону здоров'я
Інші медичні послуги, не класифіковані в інших рубриках	-	-	-	10 000,26
Поточні витрати на охорону здоров'я	141 815,61	5 114,42	47 675,40	321 277,85

Примітка. Створено автором на базі даних з джерела [9]

Аналіз поточних витрат на охорону здоров'я в Україні за 2021 рік відкриває важливі аспекти розподілу фінансових ресурсів у медичній сфері. Основна частина коштів була спрямована на стаціонарну лікувальну та реабілітаційну допомогу, де загальна сума витрат склала 110 160,69 млн грн. Це підкреслює пріоритетність інвестицій у лікарні та стаціонарні заклади, які є ключовими для забезпечення комплексного лікування та реабілітації пацієнтів (див.табл.2.6).

Значну увагу також приділено амбулаторній медичній допомозі, на яку було витрачено 63 033,19 млн грн. Це відображає важливість доступу до медичних послуг поза стаціонарними установами. Видатки на денні випадки лікувальної та реабілітаційної допомоги становили 4 629,91 млн грн, що свідчить про значну увагу до денної госпіталізації та реабілітації.

Окремо слід відзначити витрати на послуги тривалого сестринського догляду, які склали 10 126,09 млн грн. Це підкреслює важливість підтримки пацієнтів, які потребують тривалого догляду, особливо літніх людей та осіб з хронічними захворюваннями. Важливим є фінансування профілактичної допомоги, на яку було спрямовано 2 020,05 млн грн, що допомагає запобігати захворюванням та підтримувати загальний рівень здоров'я населення.

Видатки на керівництво та фінансове управління склали 3 630,13 млн грн, що відображає важливість координації в системі охорони здоров'я. Загальні поточні витрати на охорону здоров'я у 2021 році склали 321 277,85 млн грн, що

свідчить про значні інвестиції держави в охорону здоров'я та надання медичних послуг. Дані (табл.2.6) вказують на важливість і пріоритетність охорони здоров'я в державній політиці України, а також на зусилля, спрямовані на покращення якості та доступності медичних послуг для всіх категорій населення.

Таблиця 2.7

Динаміка окремих інтернатних закладів та закладів соціального захисту для дітей

Показники	Роки	2019	2020	2021
Школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	кількість закладів, од	11	10	10
	В них дітей, осіб	894	890	886
Дитячі будинки	кількість закладів, од	37	36	36
	з них системи МОН	35	34	33
	в них дітей, осіб	1468	1465	1464
	з них системи МОН	1403	1400	1397
Будинки дитини системи МОЗ	кількість закладів, од	41	41	41
	в них дітей, осіб	2621	2620	2618
Будинки-інтернати системи Мінсоцполітики	кількість закладів, од	49	49	49
	в них вихованців (дітей та молоді), осіб	5861	5855	5858
Притулки для дітей	кількість закладів, од	8	8	7
	в них вихованців, осіб	1056	1053	1057

Примітка. Створено автором на базі даних з джерела [13]

Згідно з (табл.2.7), у 2019 році кількість шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, становила 11 закладів, з кількістю дітей 894 особи. Протягом 2020 та 2021 років спостерігається незначне зменшення кількості таких закладів до 10, а кількість дітей знизилася до 886 осіб.

Що свідчить про ефективність політики деінституціалізації, спрямованої на зменшення кількості дітей у закладах інтернатного типу.

Щодо дитячих будинків, кількість закладів зменшилася з 37 у 2019 році до 36 у 2020 та 2021 роках. Цікаво, що кількість дитячих будинків у системі МОН також зменшилася з 35 до 33 за цей період. Кількість дітей у цих закладах залишається відносно стабільною, з незначним зменшенням.

Будинки системи МОЗ мають стабільну кількість закладів – 41 протягом усього періоду, з незначним зменшенням кількості дітей з 2621 до 2618. Будинки-інтернати системи Мінсоцполітика також показують стабільність у кількості закладів – 49, з невеликим коливанням кількості вихованців. Що свідчить про збереження існуючої системи догляду за цією категорією дітей.

Притулки для дітей демонструють зменшення кількості закладів з 8 до 7 у 2021 році, але кількість вихованців зросла з 1056 до 1057. Що в свою чергу вказує на консолідацію ресурсів та збільшення ефективності роботи притулків.

Згідно з цим, значне зменшення кількості інституційного догляду за дітьми в Україні може бути пов'язано з покращенням умов життя та соціального захисту в країні. Це відображає зміну в соціальній політиці та підходах до догляду за дітьми, з акцентом на забезпечення кращих умов для їх розвитку та виховання.

Хоча скорочення кількості інституційних закладів може бути позитивним кроком у напрямку деінституціалізації, важливо забезпечити належні альтернативні форми догляду. Якщо вони не розвинені достатньо, діти можуть залишитися без належного догляду та підтримки.

Діти, які покидають інституційні заклади без належної підготовки та підтримки, можуть зіткнутися з труднощами соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. Зменшення кількості закладів може бути пов'язане не тільки з політикою деінституціалізації, але й з недостатністю фінансування та ресурсів, що відкриває значну проблему у цьому напрямку.

Аналіз статистичних показників соціального обслуговування (додаток А) в різних областях України виявляє значні регіональні відмінності, які впливають на організацію та ефективність надання послуг. Зокрема, Київська область має

велику мережу – 35 центрів та 125 відділень і обслуговувало 55,113 осіб за даними на 2021 рік. Високий показник насиченості соціальних послуг у цьому регіоні, особливо з урахуванням численності ветеранів та інвалідів, свідчить про добре організовану систему соціального захисту. Важливим аспектом є забезпечення комплексної підтримки цим категоріям населення, включаючи медичну допомогу, психосоціальну адаптацію та реабілітацію.

У Чернівецькій області, з меншим числом центрів та відділень 14 та 72 відповідно, обслуговано 64,422 осіб. Це вказує на більш високу ефективність роботи установ, завдяки оптимізації ресурсів та інноваційним методам управління. Можна припустити, що у Чернівецькій області впроваджені унікальні підходи до організації соціального обслуговування, що дозволяє задовольняти потреби населення з високою ефективністю.

Луганська область має 15 центрів та 53 відділення, які обслуговували за даними статистики приблизно 31,425 осіб. Соціально-економічні труднощі та вплив збройного конфлікту на сході України значно впливають на попит на соціальні послуги у цьому регіоні. Центри соціального обслуговування тут зіштовхуються з необхідністю адаптуватися до специфічних і нагальних потреб населення, включаючи підтримку переселенців, психологічну допомогу та відновлення постраждалих територій.

Закарпатська область зі своїми 19 центрами та 63 відділеннями – 17,850 осіб. Цей регіон має свої географічні та демографічні особливості, включаючи розпорошеність населення та місцеві специфічні потреби. Це може пояснювати відносно меншу кількість обслуговуваних осіб, незважаючи на значну кількість центрів та відділень.

Івано-Франківська область з 17 центрами та 89 відділеннями, обслуговуючи 42,745 осіб, демонструє ефективну мережу соціального обслуговування. Висока кількість обслуговуваних осіб свідчить про різноманітність та доступність соціальних послуг, які відповідають потребам населення. Особливу увагу в регіоні може бути приділено освітнім програмам,

підтримці сімей, а також специфічним групам населення, таким як літні люди та молодь.

У Волинській області, з 20 центрами та 75 відділеннями – 31,017 осіб. Високий рівень соціального обслуговування в цьому регіоні, який має значну частку сільського населення, вимагає адаптації послуг до специфічних умов та потреб сільських жителів. Що включає мобільні соціальні служби, програми підтримки сільськогосподарських громад та інтеграцію місцевих ресурсів.

Рівненська область з 21 центром і 80 відділеннями, обслуговуючи 56,568 осіб, також вказує на високий попит на соціальні послуги. Ця область зосереджена на широкому спектрі послуг, від основних соціальних програм до спеціалізованих ініціатив, зокрема для підтримки сімей та дітей, що підтверджується великою кількістю обслуговуваних осіб.

Тернопільська область з 21 центром та 79 відділеннями, обслуговуючи 53,488 осіб, свідчить про ефективну соціальну інфраструктуру. Важливим аспектом роботи у цьому регіоні є інтеграція соціальних послуг з освітніми та культурними програмами, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення соціальних питань.

Миколаївська область, 24 центри та 110 відділення – обслуговано 79,801 осіб, що є одним з найвищих показників серед згаданих регіонів. Це може відображати високу концентрацію соціальних послуг, особливо для груп населення, які потребують інтенсивної підтримки, включаючи ветеранів, інвалідів та сім'ї з дітьми. Така концентрація може вказувати на інтенсивне використання ресурсів та наявність добре розвиненої інфраструктури соціального обслуговування.

Херсонська область – 27 центрів та 76 відділення, обслуговуючи 40,168 осіб, свідчить про зусилля регіону забезпечити доступність соціальних послуг, особливо у віддалених сільських районах. Що включає різноманітні програми соціального обслуговування, що важливо для забезпечення рівномірного доступу до послуг для усіх груп населення.

Запорізька область з 25 центрами та 120 відділеннями – 37,727 осіб, підкреслює важливість не тільки кількості, але й якості соціальних послуг. Особлива увага приділена індивідуалізованому підходу до кожної групи населення, забезпечуючи високу якість та доступність послуг.

У Кіровоградській області висока кількість обслуговуваних осіб 62,316 при 29 центрах та 85 відділеннях свідчить про ефективність соціальної інфраструктури. Вказує на широкий спектр наданих послуг, від базового соціального обслуговування до більш спеціалізованих програм.

Сумська область з 26 центрами та 92 відділеннями, обслуговуючи 46,137 осіб, демонструє високу здатність задовольняти різноманітні потреби населення. Особливу увагу приділено ветеранам та інвалідам, а також програмам для дітей війни, що відображає комплексний підхід до соціального обслуговування.

Чернігівська область, 25 центрів та 99 відділення, обслуговує 51,360 осіб, свідчить про наявність розвиненої соціальної інфраструктури, з особливим фокусом на обслуговуванні ветеранів та інвалідів. Що включає специфічні програми підтримки та реабілітації.

Житомирська область з 28 центрами та 85 відділеннями, обслуговуючи 49,430 осіб, підкреслює ефективність соціальних послуг. Важливим аспектом роботи у цьому регіоні – забезпечення потреб ветеранів та інших соціально вразливих категорій населення.

Львівська область зі своїми 29 центрами та 122 відділеннями, обслуговуючи 83,840 осіб, вказує на значну увагу до соціальних потреб регіону, з особливим фокусом на членах сімей загиблих та інших вразливих групах.

У Хмельницькій області з 29 центрами та 94 відділеннями, обслуговуючи 54,419 осіб, високий рівень соціального обслуговування свідчить про здатність регіону забезпечувати послуги широкому спектру населення, відповідаючи на різноманітні потреби.

Черкаська область – 30 центрів та 113 відділення, з обслуговуванням 67,982 осіб, відображає розвинену соціальну інфраструктуру. Високий рівень

обслуговування, зокрема серед ветеранів та інших вразливих груп, свідчить про ефективне надання послуг та забезпечення важливих соціальних потреб.

Вінницька область має 32 центри та 101 відділення, що обслуговують 38,166 осіб. Висока кількість центрів та відділень підкреслює зосередження уваги на наданні соціальних послуг, враховуючи потреби різних категорій населення, включаючи літніх людей та інвалідів.

Полтавська область з 33 центрами та 156 відділеннями, обслуговуючи 116,258 осіб, є одним з лідерів у країні за кількістю обслуговуваних осіб. Цей показник свідчить про інтенсивну роботу в сфері соціального обслуговування, особливо для ветеранів, інвалідів війни та членів сімей загиблих.

Харківська область з 42 центрами та 153 відділеннями, обслуговуючи 93,053 особи, демонструє один з найвищих рівнів обслуговування в країні. Це підкреслює значну роль області у соціальній інфраструктурі країни, зокрема у задоволенні потреб великого та різноманітного населення.

Дніпропетровська область з 51 центром та 177 відділеннями, обслуговуючи 82,114 осіб, також відображає інтенсивні зусилля у забезпеченні соціальних послуг. Високий показник свідчить про ефективну реакцію на різноманітні потреби населення, особливо для ветеранів та інвалідів.

Узагальнюючи аналіз соціального обслуговування в різних областях України, можна констатувати, що регіональні відмінності в організації та ефективності надання соціальних послуг є значними. Спостерігається різноманітність підходів до соціального обслуговування, що корелює з унікальними потребами та умовами кожного регіону. Наприклад, Київська область з великою мережею центрів та відділень ефективно задовольняє потреби численого населення, включаючи ветеранів та інвалідів, демонструючи високий рівень організації. Натомість Чернівецька область з меншою кількістю центрів обслуговує більшу кількість осіб, що вказує на високу ефективність та оптимізацію ресурсів. Такі відмінності вказують на адаптивність регіональних соціальних систем до місцевих умов та потреб, а також на важливість інтегрованого підходу, який враховує специфіку кожного регіону. Що

підкреслює необхідність розвитку гнучких соціальних стратегій та програм, здатних ефективно реагувати на різноманітні виклики та забезпечувати комплексне соціальне обслуговування у всіх регіонах країни.

На основі комплексного аналізу надання соціальних та медичних послуг в Україні протягом 2019-2021 років можна стверджувати про значну гетерогенність у рівнях обслуговування та розподілі ресурсів між різними регіонами. Дані виявляють недостатність кадрового забезпечення у сфері соціальної роботи, особливо у контексті підтримки сімей та дітей, що є критичним для ефективного реагування на складні життєві обставини. Водночас, зміни в структурі витрат на охорону здоров'я свідчать про зосередження коштів на стаціонарну лікувальну допомогу, з меншим акцентом на амбулаторні послуги та профілактику. Згідно з проведеним аналізом хоч рівень надання послуг є достатнім з урахуванням загальної статистики, але все ж таки в багатьох регіонах не вистачає центрів обслуговування громадян та не вистачає кваліфікованих співробітників для надання спеціалізованих послуг.

Ця динаміка вказує на потребу збалансованого підходу в розподілі ресурсів, з одночасним забезпеченням якісної медичної допомоги та соціальної підтримки. Значне зменшення кількості інституційного догляду за дітьми у відповідь на політику деінституціалізації вимагає подальшого розвитку альтернативних форм догляду та соціальної адаптації. Це підкреслює важливість інтегрованого підходу до соціального захисту, зокрема, у вирішенні питань сімейної політики, охорони здоров'я та освіти, а також усвідомлення взаємозв'язку між соціальним добробутом та економічним розвитком регіонів.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

3.1 Перспективні напрями політики соціального захисту населення

Надання соціальної підтримки є ключовою державною функцією, особливо в умовах воєнного конфлікту. Протягом останніх півтора років військових дій, спостерігається значне зростання чисельності осіб з обмеженими можливостями, яке склало приблизно 300 тисяч осіб, досягнувши загальної кількості 3 мільйони. Агресія росії проти України призвела до значних людських та матеріальних втрат. Українське суспільство зіткнулося з руйнуванням інфраструктури, втратою житла, транспортних засобів, робочих місць та основних засобів для підтримки життєдіяльності. За останніми оцінками, близько 5 мільйонів осіб були змушені залишити свої домівки. Ураховуючи тривалість військового конфлікту, можна передбачити подальше збільшення числа осіб, які потребують соціальної допомоги [12].

Державна стратегія у сфері регулювання якості соціальних послуг здійснюється переважно шляхом оптимізації нормативно-правового поля, визначення ключових напрямів модернізації системи соціального обслуговування та ефективного розподілу державних фінансових ресурсів на соціальні потреби. Проте, актуальним залишається питання недостатньої якості соціальних послуг для осіб, що зіткнулися зі складними життєвими ситуаціями.

Хоча існуюча нормативно-правова база встановлює критерії та умови надання соціальної допомоги різним категоріям громадян, вона не забезпечує адекватних механізмів для гарантування високого рівня якості соціальних послуг. Наразі якість соціального обслуговування значною мірою залежить від індивідуального підходу та професійної відповідальності окремих постачальників послуг. Також слід відзначити низьку ефективність існуючих механізмів контролю за якістю соціальних послуг та недостатність

інформаційної підтримки процесу їх надання. Сучасні проблеми соціальної політики наведені у (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Актуальні проблеми соціальної політики України

Категорія Проблеми	Опис Проблеми
Обмежений розвиток мережі соціальних установ	Зниження можливостей для розвитку мережі соціальних закладів та їх кадрового забезпечення, що призводить до обмеженого доступу до соціальних послуг, особливо для сільського населення. Недостатній розвиток мережі установ для надання побутової та медико-соціальної допомоги непрацездатним громадянам, особливо в умовах тимчасового, денного перебування та вдома. Система соціальних послуг орієнтована на стаціонарний догляд.
Недостатність методичного забезпечення управління якістю соціальних послуг	Відсутність державних стандартів якості соціальних послуг. Невідповідність змісту та організації соціальних послуг реальним потребам їх отримувачів. Недостатня розробленість механізмів оцінки потреб населення та відсутність стандартизованої системи підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.
Недосконалість бюджетних механізмів соціальної підтримки	Зниження рівня фактично виплаченої соціальної допомоги та погіршення умов життя соціально незахищених груп. Недостатній рівень соціальної підтримки осіб з інвалідністю, обмежені можливості працевлаштування та низький рівень пенсійних виплат. Зменшення обсягів цільової грошової допомоги та диспропорції у мінімальних соціальних гарантіях.

Примітка. Створено автором на основі джерела [48]

Нерівномірний доступ до соціальних послуг серед населення є значною проблемою. В різних регіонах кількість громадян, які обслуговує один соціальний працівник, може коливатися від кількох тисяч до сотень тисяч осіб, що негативно впливає на якість надання соціальних послуг.

Проблема нестачі ресурсів, включаючи кадрові та матеріальні, також є критичною. Це стосується не лише людських ресурсів, але й необхідного

обладнання, такого як житлові приміщення, службовий транспорт, технічні засоби. Ця проблема існувала в деяких громадах навіть до війни [34]. Однак, незважаючи на виражену потребу в соціальних працівниках, інформація про вакансії часто не публікується, що може бути пов'язано з феноменом «прихованих вакансій» [47]. Що може бути обумовлено очікуванням повернення працівника, який отримав статус ВПО, на свою посаду, або корупційними мотивами, коли керівництво має намір працевлаштувати родича чи знайомого. Іноді обов'язки відсутнього працівника розподіляються між іншими співробітниками, що збільшує їхнє навантаження.

Низький рівень участі приватного сектору у наданні соціальних послуг є значною проблемою в Україні. Незважаючи на офіційну політику Міністерства соціальної політики, спрямовану на співпрацю з недержавними організаціями, багато громад не використовують існуючі можливості та механізми [23]. В Україні більшість соціальних послуг надаються державними та комунальними установами, які становлять 77% усіх зареєстрованих надавачів соціальних послуг, тоді як громадські та благодійні організації складають лише 14%. Ця проблема має тривалу історію, оскільки механізми залучення недержавного сектору були закладені в законодавстві майже два десятиліття тому, але їх реалізація потребує активних зусиль, як з боку державних органів, так і з боку громадського сектору.

Процедура визначення потреб у соціальних послугах під час воєнного стану також потребує перегляду. Наразі аналіз забезпечення громадян соціальними послугами проводиться лише для екстрених випадків, інші потреби не уточнюються протягом воєнного стану. Важливо врахувати, що в громадах, які не зазнали прямого впливу війни, зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують різноманітних соціальних послуг. Тому необхідно систематизувати облік таких громадян для визначення їх актуальних потреб.

До актуальних напрямків соціальної політики належать:

- Розробка концепції реформування системи соціальних послуг Кабінетом Міністрів України, спрямованої на децентралізацію та територіальне наближення постачальників соціальних послуг до отримувачів.
- Розширення мережі денних стаціонарів (центрів денного перебування) з поетапним зменшенням державного фінансування, що сприятиме залученню місцевих органів самоврядування до процесу надання соціальних послуг.
- Розвиток служб соціальної підтримки сімей, центрів соціально-психологічної допомоги, а також створення умов для функціонування дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей.
- Впровадження системи соціального контракування для забезпечення якісних та доступних послуг від різних постачальників.
- Розробка та законодавче затвердження державних стандартів соціальних послуг, включаючи фінансові нормативи вартості послуг.
- Створення єдиного міжвідомчого органу при Кабінеті Міністрів України для координації розробки та удосконалення соціальних стандартів.
- Розвиток волонтерського руху та міні-центрів соціального захисту населення на місцевому рівні.
- Впровадження методики оцінки якості соціальних послуг та створення системи індикаторів якості соціального обслуговування.
- Реалізація програм професійної підготовки для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.
- Раціональне використання фінансових ресурсів через механізми адресних трансфертів та закупівлі послуг у недержавних організацій.
- Регіональна диференціація переліку соціальних послуг та визначення пріоритетних напрямів їх фінансування.
- Впровадження механізму надання ваучерів на соціальну допомогу, що сприятиме підвищенню якості послуг та створенню додаткових можливостей для працевлаштування.

В умовах воєнного конфлікту та його соціально-економічних наслідків, важливість ефективної соціальної політики в Україні набуває особливої актуальності. Значне зростання числа осіб з обмеженими можливостями та внутрішньо переміщених осіб вимагає від держави адаптації та оптимізації системи соціального захисту.

Перед Україною постає завдання реформування існуючої системи соціального обслуговування, що включає розробку нових підходів до надання соціальних послуг, забезпечення їх доступності та якості. Особливу увагу слід приділити децентралізації соціальних послуг, розширенню мережі денних стаціонарів та центрів денного перебування, що сприятиме більш ефективному задоволенню потреб населення.

Необхідно також зосередитися на удосконаленні методичного забезпечення управління якістю соціальних послуг. Це передбачає розробку та впровадження державних стандартів якості соціальних послуг, а також створення ефективних механізмів оцінки потреб населення. Важливим аспектом є оптимізація використання бюджетних ресурсів для соціальної підтримки населення. Необхідно раціоналізувати систему використання фінансових ресурсів, запровадивши механізми адресних трансфертів та закупівлі послуг у недержавних організацій.

Згідно з цим, перспективні напрями політики соціального захисту населення мають бути спрямовані на створення гнучкої, адаптивної та ефективної системи соціального обслуговування, здатної задовольнити потреби різних категорій населення, особливо в умовах воєнного конфлікту.

3.2 Планування стратегії зміцнення соціального рівня захисту для вразливих сегментів населення

Вразливі групи населення, включаючи осіб похилого віку, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, часто зазнають найбільшого впливу сучасних викликів. Тому розробка та впровадження комплексної, багатогранної

стратегії, яка враховує їхні унікальні потреби та обставини, є критично важливою для забезпечення їх соціального захисту та підвищення якості життя.

У розробці ефективної стратегії соціального захисту вразливих сегментів населення, ключовим аспектом є створення чіткої системи ідентифікації та оцінки їх потреб. Це передбачає розробку комплексу інструментів, які дозволять точно визначати осіб, що потребують соціальної підтримки, та адекватно оцінювати їхні потреби.

Першочергово, необхідно розробити набір інструментів для оцінки потреб. Що включає створення стандартизованих анкет, опитувальників та інтерв'ю, які дозволять зібрати детальну інформацію про життєві обставини, стан здоров'я, соціально-економічний статус та інші важливі аспекти життя осіб. Такі інструменти повинні бути гнучкими та адаптованими до різних категорій населення, включаючи людей похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей, внутрішньо переміщених осіб тощо.

Другим етапом – є розробка критеріїв для ідентифікації осіб, які потребують допомоги. Ці критерії повинні базуватися на об'єктивних показниках, таких як рівень доходу, стан здоров'я, доступ до основних соціальних послуг. Важливо, щоб ці критерії були інклюзивними та не дискримінували жодну групу населення.

Перспективи запропонованої системи ідентифікації та оцінки потреб полягають у забезпеченні більш цілеспрямованого та ефективного надання соціальних послуг. Чітке визначення потреб дозволить соціальним службам краще планувати та розподіляти ресурси, а також розробляти індивідуалізовані плани допомоги. Крім того, це сприятиме підвищенню якості життя вразливих груп населення та зменшенню соціальної нерівності.

Проблематика фінансування соціального захисту населення в Україні має складний та багатогранний характер. Однією з ключових проблем є стійкий дефіцит Пенсійного фонду, що є наслідком збільшення чисельності пенсіонерів та високої частки пенсійних витрат у структурі валового внутрішнього продукту (ВВП), що досягає приблизно 18% [43]. Це ставить під загрозу стабільність та

ефективність пенсійної системи, вимагаючи реформування та оптимізації витрат.

Іншою значною проблемою є незадовільний стан медичного забезпечення. Неспроможність державного бюджету забезпечити належне фінансування медичної сфери призводить до недостатності якісних медичних послуг. Це, у свою чергу, впливає на рівень здоров'я населення та до доступності медичної допомоги, особливо для соціально вразливих груп.

Існує проблема низької адресності соціальних пільг. Відсутність єдиного законодавчого акту, який би регламентував систему надання соціальних пільг, призводить до неефективності їх розподілу та використання. Значна розбіжність між розмірами пільг та реальними можливостями їх фінансування, що підсилює нерівність та соціальну напруженість у суспільстві.

Для вирішення проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні необхідно впровадити комплекс заходів, які включають структурні реформи в сфері охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та системи соціальних пільг.

Першим кроком має стати запровадження системи обов'язкового медичного страхування. Цей захід дозволить зменшити фінансове навантаження на державний бюджет, оскільки частину витрат на медичні послуги буде покривати страховий фонд. Водночас, це обмежить можливість використання коштів, виділених на охорону здоров'я, для покриття інших бюджетних потреб, забезпечуючи більш цільове та ефективне використання ресурсів.

Другим важливим аспектом є реформування пенсійного фонду. Однією з пропозицій є введення максимального розміру пенсії за віком, що дозволить оптимізувати витрати фонду. Крім того, детінізація заробітної плати сприятиме збільшенню бази для нарахування пенсійних внесків, що позитивно вплине на фінансову стабільність системи.

Наступним напрямком є перегляд системи надання соціальних пільг. Відхід від категоріального принципу надання пільг та перехід до індивідуального підходу, заснованого на оцінці реального рівня доходів особи,

що претендує на пільги, дозволить забезпечити більш справедливе розподілення державної підтримки. Пільги будуть надаватися лише тим особам, чий дохід є нижчим за встановлений середній рівень, що сприятиме зменшенню соціальної нерівності та підвищенню ефективності використання бюджетних коштів.

Для покращення механізмів стимулювання роботодавців до працевлаштування осіб з обмеженими можливостями, необхідно впровадити комплекс заходів, які включають оновлення законодавчо-нормативної бази, фінансово-економічні ініціативи та організаційні дії. Ці заходи повинні враховувати кращі практики розглянутих нами іноземних країн [44].

Перш за все, потрібно оновити законодавчу та нормативну базу, що регулює питання стимулювання вітчизняних роботодавців до створення робочих місць для людей з інвалідністю. Це дозволить забезпечити більш ефективну інтеграцію цієї категорії громадян у ринок праці.

Слід вдосконалити фінансово-економічні механізми, які стимулюють роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю. Що включає заходи, які передбачають не лише стимулювання в межах встановлених нормативів, але й заохочення роботодавців, які йдуть на крок далі. Наприклад, заміна пільгового проїзду для інвалідів адресною допомогою та включення витрат на медикаменти та реабілітаційні засоби у споживчий кошик для інвалідів.

Необхідно реалізувати організаційні заходи, які стимулюють роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю. Включає розробку та впровадження програм підтримки, навчання та розвитку для роботодавців, а також створення сприятливого середовища для інтеграції цих осіб у робочий колектив.

Для оптимізації системи державної підтримки малозабезпечених сімей пропонуються наступні заходи. Впровадження методу непрямой оцінки доходів сімей, який включатиме аналіз таких параметрів, як вік, освіта, сфера зайнятості. Це дозволить точніше визначати потреби сімей, які реально потребують допомоги, та відокремлювати їх від осіб, які намагаються отримати допомогу без належних на те підстав.

Розширення повноважень соціальних інспекторів у сфері проведення обстежень домогосподарств та надання їм права передавати спірні випадки на розгляд комісій. Розробка заохочень для виявлення неправомірних випадків отримання допомоги, що сприятиме ефективнішій боротьбі з зловживаннями у цій сфері.

Виключення зі складу комісій осіб, які мають інтерес у призначенні допомоги за максимальною кількістю справ (наприклад, депутатів або представників місцевої влади). Впровадження принципу співфінансування допомоги з місцевих бюджетів, що стимулюватиме більш відповідальне ставлення до заявників та підвищить ефективність боротьби з зловживаннями.

Стимулювання ефективності роботи управлінь соціального захисту шляхом автоматизації обміну даними з іншими установами та спрощення деяких процедур розгляду заяв. Це дозволить зменшити адміністративне навантаження та сприятиме швидшому та ефективнішому обслуговуванню заявників.

В умовах сучасної економічної ситуації в Україні, значна частина пенсіонерів знаходиться на межі бідності через низькі пенсійні виплати. Ця проблема особливо гостро стоїть серед людей старше 75 років, зокрема серед жіночої частини населення цієї вікової категорії [7]. Статистика свідчить, що серед домогосподарств, які складаються з осіб пенсійного віку, рівень бідності досягає 21,4%, тоді як серед пенсіонерів віком 75 років і старше цей показник зростає до 28,9%, перевищуючи середній показник по країні.

У цьому контексті, впровадження нової моделі пенсійного забезпечення видається ключовим кроком для покращення життєвого рівня літніх людей. Одним із важливих аспектів цієї моделі є створення умов для залучення пенсіонерів до трудової діяльності, особливо тих, хто має бажання та здатність працювати. Це не тільки допоможе підвищити їхній матеріальний добробут, але й сприятиме активізації соціального життя старшого покоління.

У контексті воєнного конфлікту, який Україна переживає, значно зросла кількість постраждалих серед мирного населення та військовослужбовців. Що ставить перед державою нагальну потребу в розробці та впровадженні

ефективних заходів соціальної політики, спрямованих на підтримку та реабілітацію цих груп населення.

Першочергово, необхідно зосередитися на створенні комплексної системи психологічної підтримки та реабілітації для постраждалих. Це передбачає розробку та впровадження програм психологічної допомоги, забезпечення доступу до кваліфікованих психотерапевтів та реабілітологів. Важливим є створення спеціалізованих центрів, які б надавали комплексні послуги з фізичної та психологічної реабілітації.

Розробка та впровадження програм соціальної адаптації для ветеранів та постраждалого населення. Включає надання допомоги у працевлаштуванні, професійному перенавчанні, а також підтримку у вирішенні побутових та юридичних питань.

Наступним напрямком є забезпечення матеріальної підтримки постраждалим. Це означає не тільки виплату відповідних компенсацій та допомоги, але й розробку спеціальних програм соціального забезпечення, які б враховували особливості потреб постраждалих від війни.

Розвиток мережі соціального житла для тих, хто втратив своє житло внаслідок воєнних дій. Це включає будівництво тимчасових та постійних житлових комплексів, а також надання допомоги у відновленні зруйнованого житла.

Рисунок 3.1 Схеми планування стратегії соціального захисту (виконана у формі IDEF0)

Згідно з (рис.3.1) планування стратегії зміцнення соціального захисту для вразливих сегментів населення, першочерговим завданням є визначення цілей та задач. Це передбачає реалізацію комплексного аналізу демографічних даних та статистики, з акцентом на виявлення конкретних потреб вразливих груп. Використання систем для визначення регіонів з найвищою концентрацією вразливих груп, аналіз соціально-економічних індикаторів для виявлення найбільш нагальних потреб.

У сфері ресурсів та механізмів, ключовим є залучення кваліфікованих експертів із соціальної роботи, економіки, права, а також використання державних та міжнародних фінансових ресурсів. Наприклад, формування міжсекторальних робочих груп для розробки цільових програм соціального захисту, залучення міжнародних грантів та інвестицій для фінансування інноваційних проєктів у сфері соціального захисту.

Управління та контроль передбачає встановлення чітких критеріїв оцінки ефективності стратегії. Наприклад, розробка системи показників для моніторингу впровадження програм соціального захисту, регулярне проведення

соціологічних опитувань для оцінки задоволеності цільових груп наданими послугами.

Очікуваними результатами є покращення якості життя вразливих груп, зменшення соціальної нерівності та підвищення рівня соціальної інтеграції. Наприклад, реалізація програм соціальної адаптації для внутрішньо переміщених осіб, розвиток інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами, створення центрів денного догляду для літніх людей.

Згідно з цим, стратегія повинна бути спрямована на створення ефективної, гнучкої та адаптивної системи соціального захисту, яка відповідає реальним потребам вразливих сегментів населення та забезпечує їхню соціальну адаптацію. Ефективність стратегії залежить від залучення кваліфікованих експертів, використання наявних ресурсів та застосування інноваційних технологій для збору та аналізу даних. Важливим є також чітке управління та контроль за реалізацією стратегії, що включає регулярний моніторинг та адаптацію до змін у соціально-економічному середовищі. Очікуваним результатом є покращення якості життя вразливих груп, зменшення соціальної нерівності та підвищення рівня їх соціальної інтеграції. Це сприятиме створенню стійкої та ефективної системи соціального захисту, яка відповідає реальним потребам вразливих сегментів населення.

ВИСНОВОК

Дослідження сутності соціального захисту та її системи соціального захисту в Україні виявило, що ця система є багатогранною та включає широкий спектр послуг і підтримки, спрямованих на забезпечення потреб різних категорій населення. Аналіз міжнародного досвіду показав, що ефективність системи соціального захисту значною мірою залежить від гнучкості, інтеграції послуг та здатності адаптуватися до змінюваних соціально-економічних умов.

Аналіз міжнародного досвіду соціального захисту населення показав, що ефективність системи залежить від гнучкості, інтеграції різних підходів та активної участі держави у соціальному забезпеченні громадян.

Організаційно-правові засади державного управління у галузі соціального захисту населення в Україні потребують подальшого удосконалення, зокрема, через впровадження сучасних механізмів управління та контролю.

Ключові індикатори системи соціального захисту громадян в Україні виявили деякі проблеми, серед яких нерівномірний доступ до соціальних послуг та відсутність ефективних механізмів соціальної підтримки.

Оцінка системи надання соціальних послуг за регіонами України підтвердила існування незначної регіональної диспропорції, що вимагає розробки регіонально орієнтованих програм та стратегій.

Перспективні напрями політики соціального захисту населення включають зосередження на інклюзивності, адресності допомоги, підвищенні ефективності управління соціальними ресурсами та активізації участі громадського сектору.

План стратегії зміцнення соціального рівня захисту для вразливих сегментів населення передбачає комплексний підхід, що включає розробку цільових програм, забезпечення рівного доступу до соціальних послуг та створення ефективних механізмів соціальної підтримки.

Організаційно-правові засади державного управління у галузі соціального захисту в Україні мають певні недоліки, які потребують удосконалення, зокрема,

у плані забезпечення ефективності соціальних програм. Визначення ключових індикаторів системи соціального захисту дозволило оцінити її поточний стан та виявити основні проблемні зони.

Виявлені перспективні напрями політики соціального захисту населення включають зосередження уваги на підвищенні якості життя вразливих груп, розвитку інклюзивних послуг, підвищенні ефективності соціальних виплат та інтеграції соціальних послуг.

Сформований план стратегії зміцнення соціального рівня захисту для вразливих сегментів населення включає ідентифікацію та оцінку потреб, залучення ресурсів та механізмів, ефективне управління та контроль, а також забезпечення сталого впливу на покращення якості життя вразливих груп.

Рекомендації щодо покращення рівня соціального захисту населення в Україні включають реформування законодавчої бази, оптимізацію фінансування, розвиток інноваційних підходів до надання соціальних послуг, залучення міжнародного досвіду та практик, а також активізацію участі громадськості та приватного сектору у процесі надання соціальних послуг.

В ході проведення дослідження були визначені наступні перспективні напрямки розвитку системи соціального захисту:

- Розробка Кабінетом Міністрів України концепції реформування системи соціальних послуг, яка б зорієнтована на децентралізацію та забезпечення ефективного зв'язку постачальників соціальних послуг до їх отримувачів. Це сприятиме більш оперативному забезпеченню потреб населення.

- Розширення мережі денних стаціонарів з поступовим зниженням рівня державного фінансування, що стимулюватиме активнішу участь місцевих органів самоврядування у процесі надання соціальних послуг.

- Розвиток служб соціальної підтримки сімей, центрів соціально-психологічної допомоги, а також створення умов для ефективної роботи дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей.

– Впровадження системи соціального контракування, яка забезпечить надання якісних та доступних соціальних послуг від різноманітних постачальників.

– Розробка та законодавче закріплення державних стандартів соціальних послуг, включаючи встановлення фінансових нормативів вартості цих послуг.

– Створення при Кабінеті Міністрів України єдиного міжвідомчого органу для координації розробки та удосконалення стандартів соціального обслуговування.

– Підтримка та розвиток волонтерського руху та міні-центрів соціального захисту населення на місцевому рівні.

– Впровадження методики оцінки якості соціальних послуг та створення системи індикаторів для моніторингу якості соціального обслуговування.

– Реалізація програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.

– Раціональне використання фінансових ресурсів через механізми адресних трансфертів та закупівлі послуг у недержавних організацій.

– Регіональна диференціація переліку соціальних послуг та визначення пріоритетних напрямів їх фінансування відповідно до специфічних потреб місцевих громад.

– Впровадження механізму надання ваучерів на соціальну допомогу, що сприятиме підвищенню якості послуг та створенню додаткових можливостей для працевлаштування.

Ці заходи спрямовані на створення більш ефективної, гнучкої та відповідальної системи соціального захисту, яка зможе адекватно реагувати на потреби різних сегментів населення та забезпечувати високий рівень соціального захисту в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. Основні пріоритети соціальної політики очима населення України. *Український соціум*. 2013. № 3 (46). С. 143–156.
2. Бендасюк О. Державне управління соціальним захистом населення в умовах ринкової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 1 (26). С. 123-126.
3. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. Київ: Знання, 2005.
4. Внукова Н.М. Соціальне страхування: Кредитно-модульний курс, учбової літератури Н.М. Внукова, Н.В. Кузьминчук. 2009. С. 412.
5. Гавкалова Н. Л. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми та перспективи. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2012. № 9. С. 41–44.
6. Гончаров А. Поняття соціального захисту. *Підприємство, господарство і право*. 2009. № 10. С. 126–130.
7. Грушко В. І. Пенсійна система України : навч. посіб. Київ, 2016.
8. Деріга В. В. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: політологічний аналіз / В. В. Деріга, М. О. Багмет *Сучасна українська політика: політики і політологи про неї*. Київ, Миколаїв: Вид. «Український центр політичного менеджменту», 2009. Вип. 17. С. 250–258.
9. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2023).
10. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
11. Завора Т.М. Комплексна система моніторингу соціальної безпеки регіону / Т.М. Завора, О.В. Чепурний *Соціально-економічні проблеми адаптації*

реального сектора в сучасних умовах: матеріали I Міжнародної наук.-практ. конф. Донецьк: Цифрова типографія, 2013. С. 20 – 22.

12. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2022. № 2. С. 10–14.

13. Калюжна Н. М. Розвиток національного законодавства у сфері державного управління соціальним захистом в аспекті європейської інтеграції. Наукові праці МАУП. 2012. Вип. 4. С. 94-99.

14. Карпенко О.Г., Романова Н. Ф. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посібник для студ. ВНЗ. 2015. 402 с.

15. Кичко І.І. Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту . І.І.Кличко Фінанси України. 2005. № 4.

16. Колосовська І. І. Особливості функціонування національних систем соціального захисту: європейська практика. Ефективність державного управління. 2017. Вип. 39. С. 145-151.

17. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 року Відомства Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.С. 381–417.

18. Кравченко М.В. Система соціального захисту населення як об'єкт державної політики: методологія та практика: монографія М.В. Кравченко . Інформ.-аналіт. агентство, 2012. С.451

19. Кудінова М.М. Проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні. М.М. Кудінова, В.В. Варук Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 460-463.

20. Кузьменко С. Г. Аналіз сучасних форм соціального захисту населення. Університетські наукові записки. 2012. № 3. С. 419-426.

21. Лаврухін В. В. Державне управління у сфері соціального захисту населення: теоретичні аспекти. Аспекти публічного управління. 2015. № 1–2. С. 66–72.

22. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: монографія. М.І. Мальований. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2016. С. 496
23. Мащенко М. А., Пивавар І. В. Державне регулювання соціального захисту населення. Інноваційна економіка. 2017. № 2. С. 177- 182.
24. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Упоряд. Ю.К. Качуренко-2-е вид. Київ: Юрінформ, 1992.
25. Насібова О.В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С.36-40.
26. Норкіна Т.П. Соціальна політика та якість життя населення. Т.П. Норкіна, З.О. Скарбун, Н.О. Тарханова *Економіка будівництва і міського господарства*. 2010. №1. С. 33-38.
27. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. *Економіка та держава: науково-практичний журнал*. 2018. № 4. С. 131-136.
28. Онікієнко В. В. Ринок праці та соціальний захист населення України: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення: наук.-аналіт. моногр. В. В. Онікієнко; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соціал. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ.: Ін-т демографії та соціал. дослідж., 2013. С. 454
29. Пігуль Н., Люта О. Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник НБУ*, січень 2015 р. С. 30-35
30. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423.
31. Про верифікацію та моніторинг державних виплат. Закон України від 3 грудня 2019 року № 324-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 11. Ст. 63.
32. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 1057-р.

33. Ралко О. С. Особливості реалізації соціальної політики ЄС. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент: зб. наук. пр. 2016. Вип. 21. С. 37-40.

34. Рошканюк В.М. Визначення поняття «соціальний захист» в теорії права соціального забезпечення. Форум права. 2017. № 3. С. 626-630.

35. Рудкевич І.В. Регулювання системи соціального захисту населення України: теорія, методологія та державна політика: монографія. І.В. Рудкевич. Донецьк : Ємельянова Т.В., 2011. С. 463 .

36. Руженський М.М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України : монографія М.М. Ружецький. Київ: ПІК ДСЗУ, 2013. С. 318

37. Рябоконт І. О., Кравчук О. І., Варіс І. О. Застосування реінжинірингу у процесах надання соціальних послуг. Інфраструктура ринку. 2023. Вип. 73. С. 132–138.

38. Санченко С.П. Створення ефективної системи соціального захисту в Україні як умова побудови соціальної держави . *Гуманітарні студії*. 2014. Вип. 24. С. 111-119.

39. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія С. М. Синчук; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С.421.

40. Скуратівський В. А., Трощинський В. П. Державна політика в соціогу-манітарній сфері: підручник авт. кол. В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін. Київ: НАДУ, 2010. С.284.

41. Сорока О. П. Соціальне страхування – гарантія права громадян на соціальний захист внаслідок нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1(14). С. 41–45. URL: <http://apir.org.ua/issue-1-14-2020>.

42. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення. навч. посібник. Б. І. Сташків. Київ.: Знання, 2005. С.405.

43. Стожок Л. Еволюція соціального страхування в Україні. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 4. С. 81–94.
44. Сьомченко В. В., Безнос Я. С. Аналіз впливу євроінтеграції на систему соціального захисту в Україні. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 30. С. 599–604.
45. Тищенко О.В. Досвід соціального забезпечення населення в провідних країнах Європейського союзу.
46. Тищенко О. В. Реалізація права на гідне життя як основа соціальної політики Бельгії. Соціальне право. 2017. № 2. С. 120-127.
47. Ткачук В. О. Соціальне забезпечення як передумова подолання бідності та соціальної ізоляції населення. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3(89). С. 66–70.
48. Тополь О., Сухицька Н. Соціальні виплати, компенсації та пільги як напрями соціального забезпечення населення України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 4. С. 7–16.
49. Трофимов А. В. Системний аналіз в методології дослідження державного регулювання соціального захисту Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2016. № 1 (33). С. 95–101.
50. Тур І. Ю. Теоретичні аспекти соціального захисту держави. Економіка, фінанси, право. 2020. № 2. С. 33–36.
51. Устинов С.О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. Юридична наука і практика. 2017. № 2. С. 90-95.
52. Флорескул Н.П. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави. Вісник КНТЕУ. 2009. № 2. С. 34-46.
53. Халецька А. А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління: монографія. А. А. Халецька; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Донецьк: Юго-Восток, 2010. С.430.
54. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. *Держава і право*. 2012. Вип. 56.

55. Чутчева О. Г. Правове регулювання соціального захисту громадян України. О. Г. Чутчева. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків. 2003. С.19.
56. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400 с.
57. Яковлєва Г. Державний нагляд і контроль у сфері соціального забезпечення населення України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С.90-93.
58. Perrin G. A hundred years of social insurance. *Labor and Society*.- 1988. № 9 (October-December). P. 399.
59. The Encyclopedia Americana. Complete in thirty volumes.- New York, 1973. Vol. 25. P. 102.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця

Аналіз центрів обслуговування громадян за 2021 рік.

Регіони	Кількість територіальних центрів соціального обслуговування	Кількість відділень	Обслуговано осіб, всього	з них ветерани в та інваліди в війни	і членів сімей загиблих	дітей війни
Чернівецька	14	72	64,422	9,908	20,043	6,767
Луганська	15	53	31,425	4,386	10,821	9,524
Закарпатська	19	63	17,850	440	6,993	1,722
Івано-Франківська	17	89	42,745	5,535	12,318	3,940
Волинська	20	75	31,017	5,162	11,019	8,715
Рівненська	21	80	56,568	8,675	13,713	8,039
Тернопільська	21	79	53,488	7,545	13,848	5,908
Миколаївська	24	110	79,801	12,396	28,746	21,832
Херсонська	27	76	40,168	5,018	14,246	11,147
Запорізька	25	120	37,727	6,781	14,841	14,175
Кіровоградська	29	85	62,316	9,998	24,135	13,965
Сумська	26	92	46,137	8,951	14,104	11,684
Чернігівська	25	99	51,360	14,569	17,898	22,579
Житомирська	28	85	49,430	8,448	15,010	14,505
Львівська	29	122	83,840	12,524	23,754	11,706
Донецька	36	95	41,783	7,334	16,053	11,406
Хмельницька	29	94	54,419	10,832	17,951	1,905
Черкаська	30	113	67,982	11,841	23,342	19,001
Вінницька	32	101	38,166	10,254	16,820	2,875
Полтавська	33	156	116,258	12,808	37,838	38,973

Одеська	34	90	50,624	8,127	16,061	5,255
Київська	35	125	55,113	10,371	20,585	15,775
Харківська	42	153	93,053	11,618	33,247	34,776
Дніпропетровська	51	177	82,114	17,244	31,354	19,623
Україна (усього)	678	2,479	1,378,698	227,125	465,500	332,935